

OUD-HOORN

KWARTAALBLAD
van de VERENIGING „OUD-HOORN“

6e jaargang
nr. 3
oktober 1984

„Oud-Hoorn”

Artikel 2 der Statuten, goedgekeurd bij Koninklijk Besluit van 15 november 1917:
„Het doel der vereeniging is het behouden van de schoonheid en het in herinnering
houden van het verleden der stad Hoorn en hare omgeving”.

Kwartaalblad van de Vereniging „Oud-Hoorn”.
Gratis voor leden. Losse nummers, alleen voor leden,
verkrijgbaar à f 2,— per exemplaar bij het
verspreidingsadres.

Bestuur: J. M. Baltus, voorzitter
L. P. M. Hoogeveen, secretaris
mw. E. Millenaar, 2e secretaris
W. L. van der Waal, penningmeester
leden: mw. J. Schouwink-van der Windt
A. de Graaf (archivaris)
Y. J. Hangelbroek
H. W. Saaltink
A. Boezaard

Secretariaat:
Postbus 346
1620 AH HOORN

Contributie: f 20,— per jaar, inclusief toezending van het
kwartaalblad.

Giro 21 44 888 t.n.v. W. L. van der Waal
Postbus 346
1620 AH HOORN

Redactiecommissie:
J. L. N. Dijkstra
L. P. M. Hoogeveen
C. Kuppers
J. M. Onstenk
H. W. Saaltink
W. Vingerhoed

Redactie-adres:
J. L. N. Dijkstra
Rotiusstraat 46
1624 GC Hoorn, tel. 1 71 17

Opgave nieuwe leden en tevens

verspreidingsadres:

C. Kuppers
Botter 39
1625 DC HOORN
tel. 3 39 23

Archiefdienst Westfrieze Gemeenten:

Het streekarchief is gevestigd in het Stadhuis van Hoorn,
Nieuwe Steen 1, tel. 3 12 34.

Postadres: Archiefdienst Westfrieze Gemeenten
Postbus 603
1620 AR HOORN

De studiezaal is geopend van maandag t/m vrijdag van
9.00-17.00 uur en iedere tweede en vierde woensdag van
de maand van 19.00-22.00 uur (behalve juli en augustus).
Tussen 12.30 en 13.30 uur en ná 16.45 uur kunnen geen
stukken worden aangevraagd.

Tarieven:

door het archief verricht onderzoek f 9,40 per half uur;
fotokopieën f 0,70.

Eigen onderzoek op de studiezaal en het lenen van
boeken uit de bibliotheek (niet alles wordt uitgeleend) is
gratis.

Westfries Museum:

Rode Steen 1, Hoorn (tel. 1 55 97).

Geopend: het gehele jaar,
maandag t/m vrijdag van 11.00-17.00 uur,
zaterdag en zondag van 14.00-17.00 uur.

Drukker van dit blad:

NV Drukkerij en Uitgeverij Edecea,
Italiaanse Zeedijk 16A, Postbus 7, 1620 AA Hoorn

Volgend nummer en inleverdatum kopij

Het volgende nummer (6e jaargang nr. 4) zal verschijnen op 15 december 1984. U wordt verzocht eventuele kopij voor
dit nummer uiterlijk 15 november 1984 in te leveren bij het redactie-adres:

J. L. N. Dijkstra, Rotiusstraat 46, 1624 GC Hoorn, tel. 02290 - 1 71 17.

Bestuursmededelingen

Zomeravondwandelingen 1984. Deze mogen ook dit jaar weer zeer geslaagd genoemd worden met gemiddeld zo'n
150 belangstellenden per keer; de Pietershofwandeling trok zelfs ongeveer 200 liefhebbers. Een uitgebreid verslag
hierover volgt.

Bouwkunscursus. Deze begon op 10 september in de bovenzaal van de Evangelisch-Lutherse Kerk aan de Ramen. De
lessen werden gegeven op vijf maandagavonden achtereenvolgend, gevolgd door twee zondagochtendwandelingen.

Verjaardag. Als u dit leest, is het er al wat laat voor. Maar toch evengoed een hartelijke gelukwens van „Oud-Hoorn”
ter gelegenheid van de 85ste verjaardag van onze medewerker, de man met het ijzersterke geheugen, de heer Joh. M.
Ridderikhoff, die op 17 augustus jl. vierde dat hij langer bestaat dan de twintigste eeuw tot nu toe. We hopen dat hij
deze voorsprong volhoudt; in ieder geval tot na de eeuwwisseling (dan kan er eens een eeuwfeest vóór hem in plaats
van door hem georganiseerd worden).

Korenmarkt 4: het pakhuis „Amsterdam” *Leo Hoogeveen*

Het water van de Korenmarkt verbindt sinds 1558 de Appelhaven met de Binnenhaven. Voor die tijd zaten Bierkade en Venidse als een schiereiland aan de Korenmarkt vast. Vanaf de Bottelsteeg (in het verleden Bostel- of Borstelsteeg genoemd) had men via een houten brug toegang tot de Korenmarkt en het Venidse, toen de aanduiding voor het hele schiereiland. Toegang te voet, want de brug lag kennelijk hoog boven water – de schepen konden met staande masten door het oorgat varen – „dies men de selve met geen peerden nog wagens gebruyken mogt, tot groot ongerijf van de gemeente”, zo verhaalt ons Velius.

Vanaf het Oost moest het „snelverkeer” omrijden via de Nieuwendam of de Doelenkade om het havengebied te kunnen bereiken. Daarom besloot het stadsbestuur in 1520 de houten brug te vervangen door een stenen brug, die geschikt was voor alle verkeer. Nadat het heiwerk was voltooid werd op 3 juli de eerste steen voor de brug gelegd. In de zomer van 1521 was de brug gereed. Nog geen veertig jaar later moest hij weer verdwijnen. Venidse en Kakkendam, de dam langs het in de 19de eeuw gedempte gedeelte van de Appelhaven (tussen Korenmarkt en Mallegomsteeg), werden van elkaar gescheiden door een nieuwe haven, waardoor een rechtstreekse verbinding ontstond tussen de Appelhaven en de Binnenhaven. Velius schrijft over het delven van een nieuwe haven, maar volgens de resoluties van de vroedschap van Hoorn was er sprake van het verbreden van een al bestaand gat bij het Venidse, „soe datter twee scepen bezijden malcander duer moegen schieten”. Twee huizen aan het oosteinde van het Venidse werden door de stad opgekocht en afgebroken. Verzet tegen de beslissingen van het stadsbestuur is geen modern verschijnsel. „Dit werk maekte vrij twist en oneenigheid onder de Burgers”, aldus Velius, „want daer waren veel luyden, die 't liever gelaten wilden hebben, soo 't was, en was daer over veel praets en disputen deur de stad” (1). In 1558 kreeg de Korenmarkt dus het karakter van een kade. Het enkele jaren geleden gerestaureerde monument op nummer 8 moet een van de eerste pakhuizen zijn geweest dat er verrees; Monumentenzorg dateert het op 1560 (2). Monumentenzorg omschrijft het kleinere pakhuis op nummer 4 als volgt: „Diep 16de, 17de eeuws pand met 18de eeuwse pakhuisgevel. Vensters met roeden”. Het moet de lezers van dit blad zo langzamerhand duidelijk zijn dat de geschiedenis van een afzonderlijk pand slechts met de grootst mogelijke moeite is te reconstrueren. Victor de Stuers was ruim honderd jaar geleden de eerste die zich op landelijk niveau verzette tegen de grootscheepse sloop van monumentale panden, gevolgd door mensen als Henri Polak en Ton Koot, keurige heren die niettemin geen blad voor hun mond namen als het om het behoud van de schoonheid van ons land ging (3). Ook op lokaal niveau stonden mensen op tegen de voortschrijdende aantasting van de „historische schoonheid” (Kerkmeijer 40 jaar geleden); nu spreken we van het onherkenbaar en onleefbaar worden van onze stad.

De hierboven genoemde pioniers moesten snel handelen, roeien met de riemen die ze hadden, redden wat er te redden viel. Ze hadden geen tijd om via uitgebreid historisch onderzoek het belang van monumenten aan te tonen. Ze werden door onverantwoordelijke bestuurders en ambtenaren in de verdediging gedwongen. De commercie en het gemotoriseerde verkeer hoefden hun belangen niet te verdedigen: zij waren voldoende vertegenwoordigd door degenen die het beleid bepaalden.

Bovenstaande regels staan ten onrechte in de verleden tijd. De situatie is niet wezenlijk veranderd. Nog steeds worden strijders voor een leefbaar, gezond, historisch verantwoord milieu in de verdediging gedrongen tegen een overmacht die meent dat alles nog moderner, nog efficiënter, nog sneller moet, en daarbij menselijke proporties volkomen uit het oog verliest. Ook nu gaat nog veel tijd verloren aan deze strijd, tijd die zinvoller besteed zou kunnen worden aan uitputtend historisch onderzoek en publikatie van de resultaten daarvan.

De pioniers moesten zich tevreden stellen met globale beschrijvingen van de monumenten. Wij kunnen daarop voortbouwen en dieper ingaan op de geschiedenis van de afzonderlijke panden, niet alleen meer de grotere, opvallende gebouwen, maar ook de kleine, eenvoudige huizen onderzoeken. Dat daarbij eerder gepubliceerde gegevens, gebaseerd op een globaler onderzoek, meer dan eens onjuist blijken te zijn is begrijpelijk. We kunnen het de aanbrengrers van die gegevens om bovengenoemde redenen niet kwalijk nemen.

We geven hieronder een overzicht van de gegevens betreffende Korenmarkt 4 die we tot nu toe in de archieven hebben kunnen achterhalen. In 1788 verkochten Grietje Brouwer en Nicolaas Messchaert te Hoorn aan Pieter Bel te Amsterdam twee huizen en twee pakhuizen op de Appelhaven, een huis op de Nieuwendam, 1/14 deel in de Lijnbaan De Gouden Man aan de Stadssingel, en „een pakhuis staande op de Koornmarkt genaamt Amsterdam” (4).

De volgende transportakte dateert van 21 oktober 1813. Koopman en raadslid Pieter Houttuijn Gerritsz. werd de nieuwe eigenaar, maar hij trad ook op als verkoper namens de firma Bel, Messchaert en Compagnie (5). We kunnen aannemen dat het pakhuis via Pieter Bel in genoemde firma, die in granen handelde, is terechtgekomen. De firmanten, Bel, Messchaert, Houttuijn en mogelijk ook Van Goudoever, waren alle doopsgezind en derhalve voor 1975 uitgesloten van politieke functies in de stad. De enige macht die ze zich konden verwerven was economische (6).

Verdere gegevens over deze firma liggen nog opgesloten in de notariële archieven.

De verkoop in 1813 betrof kennelijk het hele bezit van de firma Bel, Messchaert en Compagnie: twee bakkerijen aan de Kerksteeg en het Oost, drie huizen aan het Oost, Breestraat/Gerritsland en de Bierkaij, vijf pakhuizen aan de Bierkaij (de Dageraad), de Koornmarkt (Amsterdam), het Gerritsland en de Nieuwendam (twee), vijf aandelen in de Maatschappelijke Lijnbanen en twee aandelen in de Compagnie van Reederij en Zeevaart.

Pieter Houttuijn stierf op 10 december 1847 in zijn huis aan het Hoofd, de tegenwoordige Veermanskade. Zijn boedel werd op 19 april 1848 door notaris Wigger Tasman geveild. De koopman Mozes David du Mosch werd de nieuwe eigenaar van het pakhuis „genaamt Amsterdam,

Hoorn. — Korenmarkt.

Uitg. Jos. Nuss. Amsterdam.

Tweemaal het pakhuis „Amsterdam” gelegen aan de Korenmarkt. Op de afbeelding boven uit omstreeks 1900 zien we dit perceel direct aan de rechterzijde van de pijp van de stoomboot, dus achter de lantaarnpaal. Op de afbeelding op nevenstaande pagina boven gaat het om het tweede gebouw van rechts; we schrijven dan 1920. Ogenschijnlijk vervulde het in deze jaren nog steeds de functie van pakhuis

staande en gelegen aan de Koornmarkt, geteekend sectie A numero 1066, groot een roed 59 ellen, belend de weduwe Jan van Riel ten zuiden en den heer Jan Willem Reijne ten noorden” (7).

Du Mosch verkocht op zijn beurt het pakhuis, dat nog steeds de naam „Amsterdam” droeg, op 24 november 1852 aan Hendrik Tinholt en Jan Abraham Pol te Amsterdam, die in granen handelden onder de firma van A. Tinholt en Compagnie (6).

Na vijf jaar ging het pakhuis over in handen van koopman en raadslid Tjepke Kroon (9), en vervolgens was het bijna driekwart eeuw eigendom van de familie Schotsman. Bij de koop door Dirk Albertus Schotsman op 1 september 1873 (10) wordt voor het eerst de naam „Amsterdam” niet meer genoemd. Mogelijk is de naam in die tijd in de vergetelheid geraakt, tot hij nu, na ruim een eeuw, weer opduikt.

Dirk Albertus Schotsman is 2 januari 1850 in Bovenkarspel geboren en verhuisde op zijn 19de naar Hoorn, waar hij een kantoorbantje aannam. Een kleine twee jaar na zijn huwelijk met Alida Pool verliet hij de stad op 9 juli 1879. Eerst woonde hij in Oosthuizen, later in Bussum waar hij omstreeks 1927 is overleden. Het pakhuis, het enige eigendom van Schotsman in Hoorn, ging over op naam van vermoedelijk zijn dochter Helena Geertruida Schotsman, die het kort na de Tweede Wereldoorlog verkocht aan de gebroeders Karel. Wie het pakhuis al die jaren in gebruik heeft gehad, is vooralsnog niet te achterhalen.

Omstreeks 1890 moeten er blijkens de kadastrale leggers bouwkundige veranderingen aan het pakhuis hebben plaatsgevonden; de voorgevel moet uit die tijd dateren.

Maar we hebben, als in eerdere gevallen, daarvan niets kunnen terugvinden in het archief van de gemeente. Ook foto's van voor 1890 zijn ons tot nu toe onbekend.

Mensen die iets meer weten over dit pakhuis, en vooral wanneer het zo tussen 1900 en 1940 is gebruikt, nodigen wij gaarne uit daarover iets in ons blad te vertellen.

Aantekeningen:

- 1 Hoorn, huizen, straten, mensen (Hoorn 1982) blz. 28, 33, 206 en 331;
Th. Velus, Chronijk van Hoorn...., 4e druk (Hoorn 1740), blz. 214-215 en 272-273;
Oud-archief Hoorn (OAH), inv.nr. 149, bergnr. 91, blz. 66, resolute d.d. 12-7-1558.
2. *Zie Oud-Hoorn 3 (1981) blz. 2-3.*
3. *Victor de Stuers, Holland op zijn smalst (Bussum 1975); Henri Polak, Het kleine land en zijn groote schoonheid, 4e herziene druk (Amsterdam 1940); Ton Koot, Strijd om schoonheid; 50 jaar Heemschut (Amsterdam 1961).*
4. *OAH inv.nr. 421, bergnr. 1651;*
Oud-rechterlijk archief Hoorn, inv.nr. 4539, akte d.d. 14-2-1788.
5. *Notariële archieven Hoorn (NAH), inv.nr. ...., akte nr. 161.*
6. *Zie: Henk Saaltink, Supplianten en requestanten (Hoorn 1983), blz. 56-57.*
7. *NAH inv.nr. 1 15, akte nr. 100.*
8. *Notariële archieven Avenhorn (NAA), inv.nr. 9, akte nr. 82.*
9. *NAA, inv.nr. 19, akte nr. 114.*
10. *NAH, inv.nr. 1 77, akte nr. 194.*

De situatie op de Korenmarkt, eind september 1984. Het meest rechtse pand is nr. 4, het pakhuis Amsterdam

Burgemeesterswoningen in Hoorn (2)

Leo Hoogeveen

Grote Noord 83: 1844 - 1862

Burgemeester Van de Blocquery werd in januari 1845 opgevolgd door de Hoornse advocaat en gemeenteontvanger jhr. mr. Pieter van Akerlaken. Van Akerlaken stamde uit een regentenfamilie die zich in het laatste kwart van de 17e eeuw in Hoorn vestigde (1). Hij werd op 12 augustus 1792 in Hoorn geboren als zoon van Dirk van Akerlaken en Geertruida Impeitat, studeerde rechten in Utrecht en vestigde zich in 1811 als advocaat in Hoorn (2). Daar trouwde hij op 23 maart 1815 met Maria van Stralen. Uit het huwelijk werden drie kinderen geboren: Dirk (18 december 1815, later president van de Arrondissementsrechtbank te Hoorn), Catharina Johanna (3 september 1817, was een vrouw en werd dus geen jurist maar trouwde er een), en Abraham (23 februari 1822, later kantonrechter te Hoorn).

Van Akerlaken bekleedde naast zijn advocatuur verschillende openbare functies. Per 1 november 1814 werd hij benoemd tot thesaurier of ontvanger van de stad Hoorn (3); hij bleef die functie 30 jaar lang uitoefenen, tot aan zijn benoeming tot burgemeester. Voorts was hij lid van de Staten van Holland, van de Staten van Noord-Holland, van diverse polderbesturen en van de Tweede Kamer der Staten-Generaal (1838-1847) (4). Een aanbod van koning Willem II in 1843 om minister van financiën te worden heeft hij afgewezen (5). Bij koninklijk besluit van 23 oktober 1844 werd Van Akerlaken voor de

duur van een zittingsjaar tot voorzitter van de Tweede Kamer benoemd en bij koninklijk besluit van 18 december 1844 tot burgemeester van Hoorn (6). In 1846 weigerde hij opnieuw een ministerspost, nu die van binnenlandse zaken (7). In 1847 tenslotte werd hij lid van de Eerste Kamer (8). Van Akerlaken overleed op 20 september 1862 op 70-jarige leeftijd in zijn huis aan het Grote Noord wijk 4 nr. 63, nu het pand van Stumpel op 83.

De woning van de burgemeester was sinds 1761 in het bezit van de familie Van Akerlaken. Op 11 augustus van dat jaar overleed de toenmalige eigenaar Cornelis van Foreest; bij de boedelscheiding werd het pand toebedeeld aan zijn dochter Petronella Brigitta, die was getrouwd met Pieter van Akerlaken, grootvader van de burgemeester (9). Overigens waren Pieter en Petronella neef en nicht: de moeder van Petronella van Foreest was Maria Eva van Akerlaken, een zuster van Pieters vader (10).

Pieter van Akerlaken sr. overleed op 17 december 1784. Zijn zoon Cornelis Christoffel erfde de panden aan het Grote Noord, bij de boedelscheiding van 1 maart 1785 als volgt omschreven: „Een huys en erf staande aan de westzijde van het Oude Noord tot Hoorn, en een stal op het Agterom aan de Westzijde. Twee wooningen onder een dak naast het voorsz. huys op het Oude Noordt” (11). Pieter van Akerlaken liet de beide percelen in 1825 samenvoegen tot een nieuw pand. Het huis wijk 2 nr. 33 werd afgebroken en opnieuw opgebouwd, van het huis wijk 2 nr. 32 werd een verdieping afgenomen. De beide

De firma H. Stumpel omstreeks 1920. In het linker pand de kantoorboekhandel, in het rechter de drukkerij-binderij. Een toch wel imponerend verschil met het huidige hoofdkantoor en de showroom van deze vennootschap aan het Grote Noord nr. 81-83

panden werden met elkaar verbonden en van een nieuwe voorgevel voorzien (12).

Het nieuwe pand kreeg het kadastrale nummer B 881 en het wijknummer 2/32. Nadien is het wijknummer nog tweemaal veranderd: in 1835 in 4/52 en in 1852 in 4/63; in 1889 kreeg het pand zijn huidige aanduiding Grote Noord 83.

Na het overlijden van burgemeester Van Akerlaken in 1862 en van zijn vrouw in 1870 werd hun jongste zoon Abraham, kantorechter, eigenaar. Deze woonde eerst op het adres Grote Noord 4/7, in de buurt van of op de Rode Steen, maar betrok na het overlijden van zijn moeder zijn voormalig ouderlijk huis. Hier overleed hij ongehuwd op 52-jarige leeftijd op 5 juni 1874.

Zijn oudste broer Dirk werd de nieuwe eigenaar, maar deze bleef wonen aan het Grote Oost 6. Vermoedelijk is het pand betrokken door diens 27-jarige zoon Dirk Christiaan Johan, burgemeester van Beets en Oudendijk, die twee jaar later in het buitenland is overleden. Wie na 1876 in het pand hebben gewoond heb ik nog niet kunnen achterhalen.

Dirk van Akerlaken heeft het pand in 1893 verkocht aan notaris H. W. J. Sannes, die in 1909 naar Apeldoorn vertrok. Diens opvolger Petrus Frijlinck heeft het slechts een jaar bewoond; hij overleed er op 17 juni 1911. De nieuwe notaris mr. C. P. Donker verplaatste zijn kantoor annex woonhuis enkele jaren later naar het Grote Oost 53 en verkocht het pand aan het Grote Noord 83 aan de firma Stumpel.

Veel van het karakteristieke uiterlijk en interieur is sindsdien aan het oog onttrokken of helemaal verdwenen in een verregaande tegemoetkoming aan de smakeloze eisen van het winkelend publiek.

Aantekeningen:

1. *A. Merens, De geschiedenis van een Westfriese regentenfamilie; het geslacht Merens. 's-Gravenhage 1957, blz. 136-137.*
2. *Familie-archief Van Akerlaken (FvA), inv.nrs. 175-176. Zie ook Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek (Amsterdam 1974), deel 1 kol. 52-53.*
3. *Oud-archief Hoorn, inv.nr. 198, bergnr. 412, fol. 146.*
4. *FvA, inv.nrs. 216, 226, 227, 232, 235, 240, 271, 380.*
5. *FvA, inv.nrs. 319, 328 en 404.*
6. *FvA, inv.nrs. 340 en 341.*
7. *FvA, inv.nrs. 354 t/m 362 en 404.*
8. *FvA, inv.nrs. 363 en 404.*
9. *FvA, inv.nr. 97, fol. 86.*
10. *Catalogus van het West-Friesch Museum te Hoorn (Hoorn 1891/1898), bijlagen.*
11. *FvA, inv.nr. 173k (oud nr. E 639).*
12. *Gemeentearchief Hoorn 1816-1949, voorl. inv.m. M 151, fol. 52v en 56v-57, besluiten b. en w. d.d. 27-4 en 4-5-1825.*

Grote Noord 81-83 in de huidige staat op 21 september 1984

Van een Hoornse familie die het verderop zocht

H. W. Saaltink

Enige tijd geleden ontving ik van ons erelid, de heer Breebaart een kleine bijdrage waarin hij iets vertelde over huwelijksrelaties tussen Hoornse en Zeeuwse regentenfamilies. Al lezende vroeg ik me af, waarom deze mensen uit de bovenlaag van de Hoornse samenleving in de 17e en 18e eeuw hun partners buiten de stad zochten. Toen ik wat materiaal doorwerkte om een antwoord op die vraag te vinden, kwam ik een beetje achter het politieke karakter van dit soort huwelijken en ik besloot het verhaal van Breebaart met zijn goedvinden, iets uit te breiden. Ik zou U dus hieronder iets willen vertellen over de werking van de Hoornse regeringsmachine anno 1700 naar aanleiding van het huwelijk tussen Francois Bredehoff van Oosthuizen, Pijlsweert en Etershem met Cecilia de Jonge van Ellemeet, gesloten op 27 juni 1682 in Den Briel.

Het nut van genealogie

Dat laatstgenoemde gegeven is te vinden in een al in 1931 geschreven maar nog steeds belangrijk werk met de saaië titel: De vroedschap van Zierikzee van de tweede helft van de zestiende eeuw tot 1795. De auteur was een zekere Pieter Dignus de Vos, (1866 - 1942), die het via een HBS en een middelbare akte geschiedenis tot gemeente-archivaris van Zierikzee wist te brengen. Vroedschappen, dat waren de clubs van deftige heren die het in de stedelijke politiek van ons lieve vaderland zo'n paar honderd jaar voor het zeggen hadden. De aanpak van De Vos doet vermoeden dat hij zelf uit dit regentmilieu voortkwam. Hij bezat een bijzondere belangstelling voor genealogie en wist met zeer veel vlijt een overweldigende hoeveelheid gegevens over de regentenfamilies uit zijn woonplaats bij elkaar te brengen. Het moet een enorm spitwerk geweest zijn. De Vos was dan ook al vijftenzestig toen hij het resultaat van zijn genealogische ijver in een 928 bladzijden tellende bijbel publiceerde. Maar toen stond dan ook de gehele regentenstand van Zierikzee met naam en toenaam over zo'n dikke tweehonderd jaar op papier. Het werk van De Vos was pas het tweede in zijn soort. In begin van deze eeuw publiceerde de Amsterdamse regent Elias „De vroedschap van Amsterdam” (1). In onze tijd heeft Engelbrecht hetzelfde nog eens gepoogd voor Rotterdam (2). En daar is het tot nu toe bij gebleven. Behalve de geweldige hoeveelheid werk die het samenstellen van zo'n overzicht vraagt, is er nog een andere reden waarom er zo weinig aan dit soort onderzoek is gedaan. De werken over Amsterdam en Zierikzee zijn geschreven door mensen die zich interesseerden voor de geschiedenis van de familie uit hun eigen woonplaats en uit hun eigen milieu. Genealogen dus. En genealogen waren tot in een nog niet zo lang terug liggend verleden deftige lieden die hun deftigheid met een lange rij van deftige voorouders wilden aantonen. De echte geschiedkundigen haalden hun neus op voor dit soort historisch onderzoek. Dat duurde tot in de zestiger jaren. Toen kwam het onderzoek naar wat we met een modewoord de elite zijn gaan noemen, op gang. En voor dat soort onderzoek bleken de boeken van Elias en van De Vos een goudmijn te zijn. Men ontdekte opnieuw de regent, de man die in de 17e en 18e eeuw aan de touwtjes had getrokken. Het eliteonderzoek in Nederland werd vooral gestimuleerd door de vorig jaar op vrij jonge leeftijd overleden Utrechtse hoogleraar Roorda. Men begon zoveel mogelijk bijzonderheden over de leden van een bepaalde bevolkingsgroep te verzamelen om daaruit algemene kenmerken te kunnen afleiden. Dat is wat anders dan de

doorsnee genealoog doet, die zich over het algemeen slechts voor zijn eigen voorgeslacht interesseert. Het meeste resultaat leverde een dergelijk onderzoek bij de betere standen op, omdat daarvan over het algemeen het meest bekend is. Enkele leerlingen van Roorda hebben een aantal jaren geleden Hoorn onder handen genomen en het resultaat van hun studie is verrassend. (3) Vooral de beschrijving van de manier waarop in een stad als Hoorn door een kleine groep personen de macht werd uitgeoefend, is zeer verhelderend. En uit de geweldige hoeveelheid gegevens die hier zijn verzameld wordt het werken van de regeringsmachine in Hoorn opeens veel duidelijker. En een antwoord op de vraag waarom Francois in die tijd een bruid in Den Briel zocht en het bijvoorbeeld vijftintig jaar later niet zou hebben gedaan is daarin ook te vinden.

Vroedschap de kern van alles

De Bredehoffs behoorden in het Hoorn van rond 1700 tot het bovenlaagje van de top, of om het in stijl te zeggen tot de „crème de la crème”. Andere namen uit deze elite waren Merens, Van Foreest, Sonck en Van Neck. De laatste twee waren eigenlijk al op hun retour en tot de nieuwkomers horen dan Van Akerlaken, de Vicq en De Vries. Het erbij horen werd bepaald door een combinatie van aanzien en rijkdom. Godsdienstige overtuiging telde wat minder zwaar, hoewel een regent nooit katholiek kon zijn.

De leidende groep die echt de macht bezat was vrij gesloten, wat nu ook niet weer wil zeggen, dat er nooit iemand bij kwam of af ging. Het mechanisme dat opkomt en ondergang van de invloedrijke families regelde was vrij ingewikkeld. Het centrale orgaan van waaruit feitelijk alles bedisseld werd, was de vroedschap of zoals men in die tijd zelf vaak zei, de raad. Een vergelijking met een gemeenteraad uit onze tijd gaat alleen al daarom niet op, omdat een vroedschap niet gekozen werd, maar nieuwe leden door de zittenden werden aangewezen. Men zat voor het leven, tenzij men het op een bijzondere manier te bont had gemaakt, bijvoorbeeld door al te duidelijk blijkt te geven homosexueel te zijn. Aangezien de heren weinig zin hadden nieuwe figuren tot hun kringetje toe te laten, werden de nieuwe vroedschapsleden altijd uit de beperkte groep aanzienlijke geslachten gekozen. Huwelijk met een Hoornse patriciërdochter of een paar generaties over een flink vermogen beschikken was de enige manier om er van buiten af in te komen.

Het eigenlijke bestuur werd uitgeoefend door burgemeesters, schout en schepenen. Burgemeesters en schepenen werden wel gekozen via de zogenaamde

In dit huis aan de westzijde van het Gouw woonde in 1744 Mr. Francois van Bredehoff, kleinzoon van de man die in dit verhaal genoemd wordt.

boongang, maar hierop had de zittende vroedschap zo'n grote invloed, dat bijna altijd de gewenste kandidaten op het kussen kwamen. Bovendien was het een ongeschreven regel dat een burgemeester lid van de vroedschap moest zijn. De schout werd weliswaar benoemd door de stadhouder, maar op voordracht van de burgemeesters.

Dan waren er nog zo'n kleine tweehonderd ambten vanwege de stad te vervullen, van afgevaardigde bij de Staten-Generaal in Den Haag tot ordinaire hondenslager in het gasthuis. Die ambten werden onderscheiden in roulerende, die men slechts een jaar kon vervullen, en vaste, waarin men voor het leven benoemd werd. Voor de roulerende werd men gekozen via de boongang, of benoemd door de burgemeesters. Alle vaste ambten werden begeben door de burgemeesters of leden van de vroedschap. Wilde men Hoorn iets in het ambtelijke vlak bereiken dan moest men dus goede relaties hebben in de vroedschap.

Familiebanden en rijkdom

Aanzien had de familie Bredehoff wel in Hoorn. Met de Foreesten waren ze de enigen die de naam van een heerlijkheid aan hun familienaam mochten toevoegen. De Bredehoffs waren heren van Oosthuizen, Pijlsweert en Etershem, de Foreesten van Nijenburgh en Petten. De Foreesten stonden dan nog weer een trapje hoger, omdat ze zelfs naar landelijke begrippen zeer rijk waren. Nanningh van Foreest (1682 - 1745) bezat tegen het eind van zijn leven 1,3 miljoen. Het aantal miljonairs werd in die dagen in Nederland op enkele tientallen geschat. In de personele quotisatie, een belasting uit 1744, wordt Nanningh in Hoorn het hoogst aangeslagen, het rijkste lid van de familie Bredehoff komt pas op de veertiende plaats.

Natuurlijk zat er altijd een Bredehoff in de vroedschap. Een ander blijk van hun invloed is het schoutsambt dat door deze familie vanaf 1655 tot diep in de 18e eeuw bekleed werd, zodat het bijna leek, of deze functie erfelijk in het bezit van het geslacht was geraakt. Maar het lidmaatschap van de vroedschap was de noodzakelijke machtsbasis van waaruit iedere familie moest opereren. Elk geslacht was over het algemeen maar door een lid in dit college vertegenwoordigd, omdat het niet was toegestaan er samen met een vader of een broer in te zitten. Zeer belangrijk was het dus door verstandige huwelijken familie te worden van vroedschapsleden, of door huwelijken je aanhang onder medevroedschapsleden te vergroten. De meeste Hoornse regenten waren in dit opzicht verstandig, behalve de Bredehoffs. De in het begin van dit artikel genoemde Francois trouwde tussen 1670 en 1690 driemaal met een meisje van buiten Hoorn — twee van zijn vrouwen stierven op jonge leeftijd — waarbij de genoemde Cecilia de Jonge van Ellemeet. Onder de families in Hoorn die van gelijke stand waren was voor

Francois geen aannemelijke partij te vinden. Ongewoon? Ja, want in de eerste helft van de achttiende eeuw, zo blijkt uit de studie van de Jong c.s. trouwde vier vijfde van de Hoornse regenten met iemand uit Hoorn. En bovendien nam de gewoonte elders zijn bruid te zoeken af na 1710. De oorzaak van dit laatste verschijnsel was een heel natuurlijke. Er werden gewoon meer kinderen geboren, dus was na verloop van tijd ook de huwelijksmarkt wat ruimer.

Hoewel de aanhang van de Bredehoffs nog redelijk was — in 1710 waren vier van de twintig vroedschappen door familiebanden met de Bredehoffs verbonden — zien we na 1700 ook bij de Bredehoffs de neiging binnen het Hoornse patriciaat te trouwen sterker worden. Van de drie gehuwde kinderen van Francois was er slechts een met een Hoorns meisje getrouwd, maar dat was dan ook een schot in de roos geweest: Jacob Josias nam in 1709 Catharina van Foreest tot vrouw. Een verbinding tussen de twee meest geachte families. Van de vier kleinkinderen van Francois trouwden er drie met een lid van een Hoorns geslacht. Invloed zeker stellen door het sluiten van een goed huwelijk werd steeds belangrijker.

Bij de huwelijken met regenten buiten Hoorn is de Zeeuwse invloed opmerkelijk, zoals ook Breebaart al constateerde. Het hierboven genoemde De Jonge van Ellemeet is een Zeeuws geslacht, hoewel Cecilia uit Den Briel komt. Elisabeth, een dochter van Francois trouwt met de Zeeuw Jan Ockers. Een zoon uit dit huwelijk, Nicolaas, stapte in 1727 in het huwelijksbootje met Joanna Matilda, kleindochter van Francois en dochter van Jacob Josias. Huwelijk tussen neef en nicht dus. In 1697 werd er ook een Zeeuws-Hoornse huwelijksrelatie gelegd, namelijk tussen Jan Daniëlsz. Ockers en Anna Maria van Akerlaken.

Het valt op, dat de latere huwelijken buiten de stad meest dochters van Hoornse regenten waren. De zoons zochten en vonden hun bruid meestal binnen de kring van de „aansienlijke familiën” binnen de stad. Voor het behoud van hun positie was dat ook wel zo veilig. Pas wanneer men helemaal geen bruid van gelijke stand kon vinden — dat werd moeilijker naarmate men hoger op de maatschappelijke ladder stond — ging men buiten de stadswallen op zoek.

Aantekeningen:

1. J. E. Elias, *De vroedschap van Amsterdam, 1578 - 1795*. 2 dln. Haarlem 1903 - 1905.
2. E. A. Engelbrecht, *De vroedschap van Rotterdam, 1572 - 1795*. Rotterdam 1972.
3. Joop de Jong, Arie de Jongh, Luuc Kooijmans, Renz de Wit, *Onder regenten. Een onderzoek naar de elite in drie Hollandse steden in de eerste helft van de achttiende eeuw*. Utrecht 1979.

Stadsbeeld restauraties — wijzigingen — verval

J. M. Baltus

d.d. 15 augustus 1984

Bontekoestraat 4

Grote Oost 58 (monument)
Grote Oost 114 (monument)

Italiaanse Zeedijk 104

Kerkplein (beeldbepalend)

Kerkstraat 10 (monument)

Kleine Noord 32 (monument)
Kleine Oost 1 (monument)
Korenmarkt 4 (monument)
Veemarkt 19 (monument)

Venidse
Vismarkt
Zon 11 (monument)

Voormalige RMTS Schoolgebouw in bijzondere neo-renaissance stijl met jugendstil-elementen; wordt gesloopt.

Winkel-woonhuis; restauratie in volle gang.

Woonhuis-bedrijfspannd met Truydemangevelsteen (beschrijving zie kwartaalblad april 1984); plan voor restauratie.

Woonhuis uit 1903 (eerste steen gelegd door A. de Beer, oud 13 jaar, 7 maart 1903). Wordt gesloopt tezamen met even bebouwing van de Melknapsteeg tot aan hoekpand aan Achter op het Zand ten behoeve van nieuwbouw.

Grote Kerk uit 1883. Plannen voor restauratie in bespreking bij diverse instellingen.

Voormalig kantoor Westfries Museum genaamd Huis Verloren (daarvoor Gezellenhuis). Door gemeente Hoorn verkocht aan particulier.

Noorderkerk. Restauratieplannen in vergevorderd stadium.

Woonhuis (zie beschrijving in kwartaalblad juni 1984). Plan voor restauratie.

„Paarse ludieke pakhuis”. Restauratie nagenoeg voltooid.

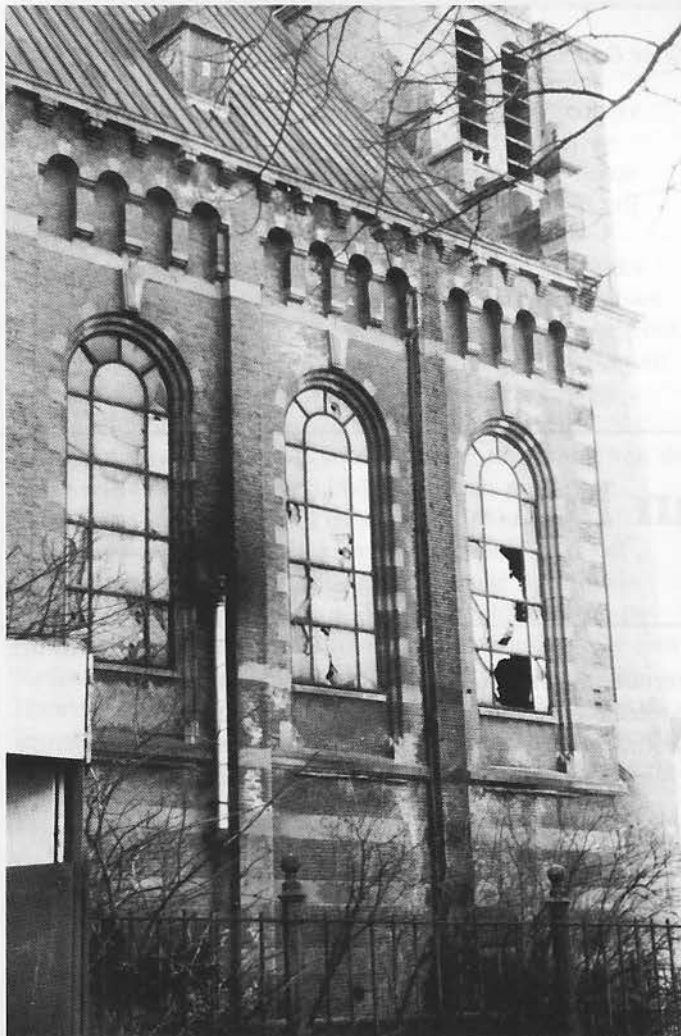
Opslagruimte van gemeente Hoorn; voormalige stadstimmerwinkel. Ook genaamd Turfpakhuis. Met gedeeltelijk nog de muren en vensters van middeleeuwse Sint Clarakapel. Gemeente Hoorn wil het pand verkopen.

Vernieuwing kademuren in volle gang.

Vernieuwing kademuren voltooid.

Woonhuis. Verkeert in zeer vervallen staat.

Grote Kerk

Noorderkerk

Zon 11

Grote Oost 58

Een nieuwe publikatie van het P. J. Meertens-instituut

Al eerder maakten wij melding van diverse publikaties van het P. J. Meertens-Instituut te Amsterdam. Aan deze reeks is nu een vijfde publikatie toegevoegd, nl. „Vernoemingsnamen, een onderzoek naar de rol van de vernoeming in de Nederlandse toponymie”. De schrijver is Robert Rentenaar, die dit onderzoek als proefschrift publiceerde.

Het taalkundige belang van deze vernoemingsnamen ligt in de mogelijkheid die zij bieden om iets meer te weten te komen over de sociologische en psychologische achtergronden van de vorming van plaatsnamen. Zowel nationaal als internationaal zijn toponymische

vernoemingen naar andere plaatsen tot nu toe hoofdzakelijk vanuit een anecdotisch standpunt bestudeerd. „Vernoemingen” is het eerste boek waarin dit type plaatsnamen op systematische wijze onderzocht is.

Robert Rentenaar, Vernoemingsnamen, een onderzoek naar de rol van vernoeming in de Nederlandse toponymie.

Proefschrift Amsterdam, 1984. ISBN 90 70389 10 X XX + 454 blz., 11 krtn., prijs f 49,—.

Te bestellen bij: P. J. Meertens-Instituut, Postbus 19888, 1000 GW Amsterdam.

Hoorn vreest schade door inpoldering Markerwaard

Ir. J. F. M. van der Heijden
Ing. J. Schilstra

In Hoorn is de dreiging van de Markerwaard al ruim vijf jaar voelbaar. Vanaf ca. 1978 werden strengere eisen gesteld aan de funderingen. Dat leidde tot emoties, want er werden woningen gesloopt. „Dat is toch te gek dat huizen worden gesloopt omdat er misschien een Markerwaard komt?” Dat was de stemming. Het probleem was ook moeilijk te begrijpen. Er was sprake van verlaging van de grondwaterstand, waarbij in meters werd gedacht. Ook was er sprake van iets dat „potentiaaldaling” heette, en voor de leek was het allemaal erg onduidelijk. In dit artikel proberen we de zaken op een rij te zetten.

De gemeente Hoorn heeft de afgelopen periode geprobeerd de gevolgen van een ingepolderde Markerwaard duidelijk te krijgen, daarbij overigens terzijde gestaan door ambtenaren van de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders (RIJP) en Rijkswaterstaat. Genoeg weten we nog lang niet, en voor een deel blijft het koffiedik-kijken. Dat er problemen zijn te verwachten staat wel vast; dat is ook wel gebleken uit de ervaringen van Westfriese gemeenten rond de Wieringermeer. Eerst wat geschiedenis, want die geeft inzicht in het ontstaan van de problemen. In het begin van de 14e eeuw ligt de oorsprong van Hoorn. De toen al bijna een eeuw bestaande waterschapsorganisatie had gezorgd voor het vervolmaken van de Westfriese omringdijk. Die maakte het land beter bewoonbaar en zorgde voor hogere landbouwopbrengsten. Via het riviertje de Gouw werden produkten aangevoerd, ook via landwegen, en via de Zuiderzee was verder transport mogelijk. Hoorn ontstond op de kruising van de Gouw en de Zuiderzeedijk.

Verfraaiing van de stad

De veertiende eeuw laat voor Hoorn een spectaculaire groei zien. Handel en visserij waren de voornaamste bestanddelen van de Hoornse economie. In de tweede helft van de vijftiende eeuw loopt de bedrijvigheid vrij sterk terug, maar vanaf ca. 1500 gaat het weer bergopwaarts. Vooral tussen 1560 en 1660 is er sprake van een werkelijke bloei. De stad breidt zich uit, nieuwe bebouwing ontstaat en de havencapaciteit wordt vergroot. De winsten van de scheepvaart leiden tot verbetering en verfraaiing van de stad: straten worden verbreed en verhard, oude sloten overwelfd, nieuwe verdedigingswerken aangelegd. Op het hoogtepunt van de welvaart telde Hoorn ca. 3.000 woningen, en de binnenstad werd bewoond door ca. 16.000 mensen. In de tweede helft van de zeventiende eeuw gaat het weer bergafwaarts, niet in de laatste plaats door de concurrentie van Amsterdam. Een harde klap kreeg de Hoornse economie in 1666, toen Engelsen in het Vlie een Nederlandse koopvaardersvloot vernietigden, waarvan Hoornse schepen een groot contingent vormden. Ook de ligging droeg bij aan de achteruitgang: de schepen werden groter en de uitdieping van de havens lukte onvoldoende. Als gevolg van de windrichting bleven ze dichtslibben.

De achteruitgang liet zijn sporen na in de stad. Op veel plaatsen werden huizen afgebroken of onbewoonbaar verklaard: tussen 1700 en 1760 ongeveer 570. Er verdwenen veel bedrijven, want naast de op scheepvaart gerichte bedrijvigheid was er niet zoveel in Hoorn. Ook het onderhoud van openbare gebouwen ging een niet te

dragen last vormen. Vaak leidde dat tot sloop, zoals van het oude stadhuis (op de Rode Steen) en van vrijwel alle stadspoorten.

Havens verbeteren

Nog lange tijd hield Hoorn vast aan de illusie dat de zee functie hersteld zou kunnen worden. In 1851 wordt nog een voorstel aan de gemeenteraad gedaan om de sterk vervallen en vaak geheel dichtgeslibde havens te verbeteren. Alleen voor de beurtvaart en de visserij was deze verbetering van direct belang. In 1810 schijnt Hoorn nog 21 vissers gehad te hebben. In 1890 was dat alweer gestegen tot 68. Veel meer zijn het niet geworden, en geleidelijk trad weer een achteruitgang op. Vóór de afsluiting van de Zuiderzee telde Hoorn nog ca. 52 vissers. Na de Tweede Wereldoorlog is dat aantal steeds verder teruggelopen.

Daarna volgt vanaf de jaren zestig een toenemende belangstelling van de pleziervaart voor Hoorn. Daarbij ligt het zwaartepunt op de grotere schepen vanwege het grote open water dat het IJsselmeer is. Het toerisme, overigens niet alleen de watersport, wordt steeds belangrijker voor Hoorn. Het vrij gaaf gebleven centrum, met zijn talrijke monumenten, vriendelijke straatjes en steegjes, en fraaie haven trekt vele mensen, zowel met de boot als over land naar Hoorn.

Dan volgt eind jaren tachtig en begin jaren negentig inpoldering van de Markerwaard. Wederom leidt de ligging van Hoorn aan het water verval in. Grotere jachten mijden de haven, panden in de binnenstad verzakken, waarbij in een aantal gevallen sloop volgt. Monumenten kunnen slechts tegen hoge kosten behouden blijven. De restauratie van de Hoornse binnenstad, die in die jaren zijn voltooiing nadert, wordt ten dele teniet gedaan. Panden die kort geleden zijn opgeknapt, moeten weer worden aangepakt. Straten en stegen verzakken, in rioleringen treden lekkages op. Leidingbreuk treedt op, dat weer tot wateroverlast leidt. Maar niet alleen de binnenstad ondervindt de gevolgen. Ook in de nieuwbouwwijken is de invloed merkbaar. Daar springen ook de scheuren in de gevels, soms gevolgd door het springen van de ruiten. Straten en pleinen verzakken enz. De gemeente is niet in staat het noodzakelijk onderhoud bijtijds uit te voeren. Na een aantal jaren is ook deze nachtmerrie voorbij. Het wordt weer rustig in de ondergrond van Hoorn. De gemoederen bedaren weer...

Draagkracht van de grond

Voor de eerste mensen die zich in Hoorn vestigden was vooral de bescherming tegen water van belang. De draagkracht van de grond telde nauwelijks. Men bouwde toch hoofdzakelijk in hout, en in één bouwlaag met een kap. De ondergrond was altijd wel in staat dit te dragen. Voor het huidige bouwen speelt de bodemstructuur wel een rol van „gewicht”. De huidige bouwwerken wegen vele duizenden kilo's; het is dus noodzakelijk ervoor te zorgen dat de ondergrond dit kan dragen. Kennis over die ondergrond en zijn draagvermogen is onontbeerlijk. Klei heeft een beter draagvermogen dan veen, en zand weer stukken beter dan klei. Op veen kun je eigenlijk geen gewicht van betekenis toelaten, terwijl juist op zand heel goed kan worden gebouwd.

Nu zijn er in de bodem allerlei mengvormen aanwezig, bovendien heb je lagen van verschillende dikte. Zo is de opbouw van de ondergrond in west-Nederland meestal zodanig dat tot 10 à 20 meter beneden maaiveld (zo noemen we de bovenkant van de aarde), sterk samendrukbare, weinig draagkrachtige grondlagen van klei en veen aanwezig zijn. In de geologie wordt dat „holoceen” genoemd. Daaronder bevindt zich tot grote diepte een vaste, draagkrachtige zandlaag („pleistoceen”). Deze laag is gevormd in de ijstijd. In de binnenstad van Hoorn begint het pleistocene zandpakket op ongeveer 20 meter diepte. Langs de IJsselmeerdijk ligt op 10 meter diepte het zgn. wadzand.

Bij het ontstaan van steden borduurde men aanvankelijk voort op de bouwwijze van boerenhofsteden. Maar geleidelijk veranderde dat, want steden stellen nu eenmaal aparte eisen. Van eeuw tot eeuw verbeterde het bouwproces. Men leerde van fouten, en zocht dan naar andere oplossingen.

Zo kwam men er rond het jaar 1000 achter dat houten funderingen na verloop van tijd weggroten. Hout, leem en riet waren toen de belangrijkste bouwmaterialen. Dit leidde tot het gebruik van stenen *poeren*: van stenen gestapelde ondersteuning voor de houten jukken die de draagconstructie van het huis vormden. Die poeren zakten nog wel, maar het toenmalige houten huis kon wel wat vormveranderingen opnemen. Grote verzakkingen werden hinderlijk, dus werden die weggewerkt via stopstukken.

Stapelconstructie

Het stenen huis leidde weer tot andere technieken. Al gold ook daar heel nadrukkelijk: „door schade en schande werd men wijs”. Men kwam erachter dat bouwmuren van baksteen, door hun stapelconstructie van overlappende stenen, beter een plaatselijke verzakking konden opvangen en verdelen over een groter deel van de muur, beter dan de poeren op vrij grote onderlinge afstand. Doordat de stenen muur een eind in de grond wegzakte kwam hierbij nog het effect van de zogenaamde *kleef*. Dat is de wrijvingsweerstand tussen het verticale vlak van de fundering en de grond die er tegenaan drukt. Hierdoor krijgt de fundering een deel van zijn draagvermogen. Het andere deel komt door de *grondweerstand*, de tegendruk die de grond levert aan de onderkant van de fundering. Zoals we weten is die bij zand veel groter dan bij veen: in veen zakken we al lopend weg, terwijl een strandwandeling heel goed te maken is.

Tijdens het metselen zakte de muur in de grond weg totdat een evenwicht was bereikt tussen de zwaarte van

de muur en de tegendruk van de grond. Deze methode had men ontwikkeld bij het bouwen van stenen boerderijen. Bij de overgangsvormen van houten naar stenen stadshuizen trachtte men dit effect ook wel te bereiken. Er werd een stenen funderingsmuur in de grond gemaakt waarop de stijlen van het houten juk konden worden geplaatst. Deze funderingsmuur verdeelde de puntlast van de stijlen over de gehele strook grond onder de muur. Het hout, dat aanvankelijk tussen de stijlen zat, werd geleidelijk vervangen door steen, onder andere wegens het brandgevaar.

Deze funderingsmuur stond niet zonder meer op de ondergrond. Er werd onder de laagste grondwaterstand een vlakke stevige werkvloer gemaakt waarop men de funderingsmuur kon aanbrengen. Rond 1400 werden daarvoor wel kruislings over elkaar gelegde stammetjes gebruikt, opgevuld met kleine takken. Op deze werkvloer werden de eerste lagen van de fundering eenvoudig met leem gemetseld. Hierdoor konden kleine oneffenheden door plaatselijke verzakkingen worden gecorrigeerd. Scheurvorming in het hardere hoger gelegen metselwerk werd hierdoor vermeden.

Vanuit deze opzet is de ontwikkeling gegaan in het verbreden van de funderingsstrook, waardoor de draagkracht werd vergroot door de grotere tegendruk van de ondergrond. Deze manier van funderen wordt aangeduid met „funderen op staal”.

Voor grotere stenen gebouwen zoals kerken, raadhuisen en verdedigingswerken is ook in de middeleeuwen al geheid. Allereerst gebruikte men daarvoor een groot aantal korte, dicht naast elkaar geheide berke- en elzehouten paaltjes van 3 à 4 m lengte, de zogenaamde *slieten*. Een dergelijk bos van paaltjes veroorzaakte een grondverdichting waardoor de draagkracht toenam. Ook de kleefweerstand vergrootte het draagvermogen. De slieten zogen zich a.h.w. vast in de slappe grond. In de tweede helft van de dertiende eeuw werd deze methode al in Amsterdam toegepast. In Hoorn is hij o.a. onder de gevangenis en de Oosterpoort gevonden.

Dit fundering „op kleef” heeft echter ook een nadeel. Een slappe bodem vertoont altijd de neiging zich onder druk te verdichten, het zgn. inklinken (de bodem zakt). Daarom kan het gebeuren dat de kleef in negatieve zin op de paal gaat werken; de palen worden mee naar beneden getrokken. Als dat gelijkmatig gebeurt, is het niet zo erg. Maar door verschillen in de ondergrond zal het inklinken vaak ongelijkmatig gebeuren, zodat het zakken van gebouwen ook onregelmatig plaatsvindt.

Zandpakketten

Men ging daarom bewust langere palen toepassen. Daardoor kwam men erachter dat in de ondergrond goed draagkrachtige zandpakketten zaten. Dit veroorzaakte in de constructie van de fundering een totale omwenteling: de palen kwamen op het zandpakket te staan, en ze droegen niet meer op kleef. Met name in de grote steden is deze funderingswijze ontwikkeld. Vanaf de 15e eeuw werd er steeds meer geheid. Men wist toen ook al dat de paalkoppen onder de grondwaterstand moeten blijven omdat ze anders weggroten. Begin 17e eeuw werden daar al voorschriften voor gegeven in de zogenaamde bouwkeuren.

Houten palen zouden met name op de grens van water en lucht gaan rotten. Vroeger werden ze daarom tot onder het grondwater geheid, waarna er metselwerk op kwam.

Thans wordt de houten paal verlengd met een betonopzetter. Die dient zo lang te zijn dat de houten paalkop met voldoende veiligheid onder de grondwaterstand blijft. De praktijk leerde dat palen, die onder water stonden en vervolgens droog komen te staan, veel sneller wegrotten dan nieuwe palen. Dat heeft desastreuze gevolgen, en dat is één van de risico's van de Markerwaard voor Hoorn.

Nu staan in Hoorn niet alle gebouwen op houten palen. Tot ver in de 20e eeuw werden woonhuizen „op staal” gefundeerd, op verbrede funderingsstroken dus. Slechts sommige grotere gebouwen, zoals de Grote Kerk en de Ciriacuskerk, zijn op palen gefundeerd. Sinds ca. tien jaar moet onder nieuwbouw worden geheid, ook in de binnenstad. Maar de meeste gebouwen in de binnenstad zijn gefundeerd op staal, soms op een te smalle strokenfundering, waarbij onder het aanlegniveau nog samendrukbare lagen aanwezig zijn.

Het gebeurde dan ook wel dat het gebouw zakte. Door de toen gebruikte metseltechniek, kalkspecie, was dat niet zo erg: het metselwerk kon dat zakken opvangen zonder te scheuren. Bij echt grote ongelijkmatige zakking werd het ernstiger. Het zakken vindt zijn oorzaak in het feit dat samendrukbare grond, eenmaal belast, zich gedraagt als een veer die stijver wordt naarmate hij verder wordt ingedrukt. Dit samendrukkingsproces, ook wel consolidatieproces genoemd, neemt geruime tijd in beslag, maar komt op een gegeven moment tot rust.

Grond tot rust

De eerst drie tot zes jaar treedt reeds 50 tot 70% van de totale zetting op („zetting” is het bouwkundige woord voor verzakking). In ongeveer 30 jaar is de grond onder de fundering tot rust gekomen. (Zoals we straks nog zullen zien zal bij inpoldering van de Markerwaard dit proces opnieuw gaan optreden.) In de binnenstad heeft dit proces zich door de eeuwen heen herhaald. Als er eenmaal een fundering in de grond zat werd daarop doorgebouwd, soms met geheel nieuwe opbouwen (kavels grond werden ook wel te koop aangeboden met fundering). Door belastingverandering of -verhoging trad echter weer zetting op.

Van de gebouwen die nu in de binnenstad staan, en die op staal zijn gefundeerd, is de funderingstoestand vrijwel altijd onduidelijk. Zeker is dat zich in het verleden zettingen hebben voorgedaan. *Dat de toestand nu tot rust is gekomen betekent niet dat de gebouwen goed zijn gefundeerd.* De scheefstand die aan gebouwen is ontstaan in het verleden, is vaak nog wel af te lezen. Daarbij is het wel verbluffend te zien hoeveel zettingen op konden treden zonder dat het metselwerk scheurde.

(Overigens kan het vooroverhellen van gevels meestal niet worden toegeschreven aan verzakkingen. Gevels werden vaak bewust zo gebouwd, bijvoorbeeld om lagere verdiepingen tegen regenwater te beschermen, ook wel om het ophijzen van goederen te vergemakkelijken.) Deze uiteenzetting over de invloed van de ondergrond op de stabiliteit van de funderingen maakt duidelijk dat Hoorn alle reden heeft de gevolgen van een Markerwaardpolder te vrezen. Het polderpeil in de Markerwaard zal zo'n 4 à 5 meter lager komen te liggen dan het peil van het IJsselmeer nu. Direct gevolg van de waterstandsverlaging is de zgn. *potentiaaldaling*: het omlaag gaan van de stijghoogten van de goed waterdoorlatende lagen in de grond.

Deze blijven niet beperkt tot de Markerwaard, maar zullen kilometers landinwaarts te merken zijn. De (pleistocene) waterdoorlatende lagen liggen in Hoorn op 20 meter en dieper. De daling is in 1976 in het rapport van de Zuiderzeecommissie berekend op één à anderhalve meter. In een later publikatie van Rijkswaterstaat was dit de helft minder; dit zou volgens Rijkswaterstaat liggen aan verfijndere rekenmethode en het gebruik van computers, wat op z'n minst eigenaardig lijkt.

In elk geval was het rapport van de Zuiderzeecommissie voor Hoorn aanleiding te onderzoeken wat de grondmechanische gevolgen van de potentiaaldaling voor Hoorn zijn. Het onderzoek werd uitgevoerd met hulp van Tjaden BV Adviesbureau voor technisch bodemonderzoek. De gevolgen zijn als volgt samen te vatten.

Als gevolg van de potentiaaldaling zal ook de grondwaterspiegel gaan dalen. De grootste daling, ca. 48 centimeter zal zich voordoen in de Grote Waal, omdat de afdekkende kleilaag daar dunner is dan in de andere wijken. In de overige wijken blijft de daling beperkt tot 8 à 13 cm.

Extra bovenbelasting

De daling van de grondwaterstand leidt tot het zakken van de ondergrond. Daling van het grondwater met bijvoorbeeld één meter leidt namelijk tot een extra bovenbelasting van 1.000 kgf/m². Deze extra belasting doet de ondergrond inklinken, de grond gaat daardoor dichter op elkaar zitten, waardoor ze wat inzakt. De verwachte zettingen zullen variëren van enkele centimeters in de gehele stad, tot 27 centimeter op het industrieterrein Hoorn '80.

Ongeveer 20 jaar na het gereedkomen van de Markerwaard zullen de totale zakkingen zijn bereikt. Als gevolg hiervan zullen de straten en tuinen te zijner tijd een of meermalen moeten worden opgehoogd. De overgangen tussen niet onderheide leidingen en welonderheide gebouwen kunnen in de loop van de tijd scheuren. Vooral op het industrieterrein zullen de zettingen ernstige schade en hinder kunnen veroorzaken. *Gebouwen met funderingen op staal*, die direct op de inklinkende lagen zijn gebouwd, zullen in veel gevallen enigszins ongelijkmatig zakken als gevolg van verschillen in de ondergrond, dan wel in de grondspanning onder de fundering. Hierdoor zullen scheuren kunnen ontstaan. *Gebouwen met funderingen op palen*: door de daling van de grond komt er een neerwaartse kracht op de palen, waardoor deze extra worden belast (negatieve kleef). Bij gebouwen met goede funderingen zal dit weinig problemen opleveren. Bij paalfunderingen, waarbij in het verleden geen rekening is gehouden met deze extra belasting, is de kans op schade zeer wel aanwezig, omdat het maximale draagvermogen van de paal wordt overschreden. Met name in de oudere buitenwijken is met dit aspect onvoldoende rekening gehouden.

In droge zomers kunnen de houten palen, met name in de Grote Waal, *boven de grondwaterspiegel komen te liggen*. Na een aantal zomers kan daardoor aantasting in de vorm van schimmelrot optreden. Ook nu reeds is dit verschijnsel mogelijk, met name in Hoorn-Noord en het Veenenlaankwartier. De inpoldering zal dit verergeren. *Bij heterogene funderingen*, waarbij een bouwwerk op meer dan één wijze is gefundeerd, is scheurvorming vrijwel zeker te verwachten als gevolg van zettingsverschijnselen. Bijvoorbeeld bij gecombineerde

staal-kleefpaalfunderingen, die in de binnenstad voorkomen.

Waterhuishouding

Sinds 1976 worden in Hoorn de grond- en potentiaalwaterstanden gemeten. Peilbuizen van 2 à 3 meter lang, de zgn. landbouwbuizen, registreren de hoogte van het grondwater. Elke veertien dagen wordt het resultaat afgelezen. In heel Hoorn zijn nu 97 van die buizen opgesteld, waarvan alleen in de binnenstad al 32. De waterhuishouding is in de binnenstad namelijk vrij ingewikkeld door de vrij grote niveauverschillen van het maaiveld (ca. 2 m), en tussen het IJsselmeerpeil en het omliggende polderpeil (2 à 3 m).

Bovendien zijn door de eeuwen heen sloten, grachten en havens gegraven die soms weer zijn gedempt. Samen met het aanwezige puin in de bodem maakt dit het vaststellen van de grondwaterstand behoorlijk gecompliceerd. Veel peilbuizen staan ook in Hoorn-Noord en het Veenenlaankwartier waar geen open water is. Tevens zijn in elke Hoornse wijk één of twee langere peilbuizen geplaatst in het eerste en tweede zandpakket. Aldus worden schommelingen vastgesteld van het potentiaalwater, het dieper gelegen water in het pleistoceen.

Enige resultaten. De grondwaterstand blijkt vrij sterk te schommelen; er komen hoogteverschillen voor van één meter tussen zomer en winter. Het diepe grondwater volgt deze schommelingen veel geleidelijker. In het algemeen ligt de grondwaterstand in Hoorn ca. één meter beneden maaiveld. Hoorn-Noord en Veenenlaankwartier vertonen grote verschillen tussen grondwaterstand en polderpeil. Door het tekort aan oppervlaktewater is de waterstand in deze wijken minder goed te beheersen. Dat is zeker van belang. Het betekent namelijk óók dat bij inpoldering van de Markerwaard het moeilijker is via aanpassing van het polderpeil de grondwaterstand aan te passen, en zodoende eventuele verlaging van de grondwaterstand tegen te gaan.

Dramatische daling

Wat zal er na inpoldering met het grondwater gebeuren? Vermoedelijk zal het peil dalen, maar dan verschillend per wijk. In de Grote Waal zal die daling het meest dramatisch zijn: ca. ½ meter. In de overige wijken moeten we denken aan dalingen in de orde van 10 à 15 centimeter.

Nu de gevolgen hiervan voor de funderingen. We gaan ervan uit dat de betonpalen geen problemen opleveren bij eventuele inpoldering. De houten palen in de wijken Hoorn 80 (het industrieterrein), Risdam en Kersenboogerd hebben een voldoende lange betonopzetter, zodat ook daar geen problemen te verwachten zijn. Maar dan! In Hoorn-Noord, Veenenlaankwartier en Grote Waal (fase I) is bij woningbouw uitgegaan van een laagste grondwaterstand van 2,20 m resp. 3,25 m beneden NAP. In de zomer zit de grondwaterstand bij een ingepolderde Markerwaard daaronder. Hier is na verloop van tijd dus rotten van de houten palen te verwachten. Het gaat om ca. 1.400 panden/woningen.

Van de funderingen op staal is niet veel bekend. Wel blijkt uit opmetingen dat in het algemeen deze gebouwen slecht en ongelijk zijn gefundeerd. Verschillende aanlegniveaus, aanlegbreedtes en verschillende belastingen per vierkante centimeter zijn waarschijnlijk meer regel dan

uitzondering. Van deze gebouwen zullen een aantal scheuren en schade oplopen als gevolg van ongelijkmatige zettingen in de ondergrond of ongelijksoortige funderingen.

In Hoorn staan in de binnenstad veel panden met een heterogene fundering. Deze panden zullen zeker scheuren in het metselwerk vertonen. Vloeren zullen scheef gaan lopen, aansluiting met leidingen en rioleringen zullen losscheuren enz. Bij deze panden bevinden zich ook recent gerestaureerde gebouwen zoals de bibliotheek en de Nederlandsche Middenstandsbank. In welke mate normaal op staal gefundeerde gebouwen schade zullen ondervinden is moeilijk te schatten. Dat er schade ontstaat staat vast.

Vloeren zakken

Op het industrieterrein Hoorn 80 zijn ook ernstige problemen te verwachten. Daar zijn de gebouwen op palen gefundeerd, terwijl de vloeren van die gebouwen los zijn gehouden, en op staal zijn gefundeerd. Deze vloeren zullen als gevolg van de maaiveldddaling zakken, waardoor hoogteverschillen zullen ontstaan tussen het gebouw, drempels e.d. en de vloeren. Ook kunnen er als gevolg van de ongelijkmatige zettingen bedrijfsschades ontstaan. Kabels, leidingen en rioleringen zullen ter plaatse van de aansluiting van de gebouwen losscheuren, met alle gevolgen van dien.

De conclusie op grond van alle verzamelde gegevens tot nu toe kan niet anders zijn dan een sombere. Inpoldering van de Markerwaard zal op verschillende plaatsen in Hoorn tot ernstige schade en hinder leiden. Met name in de binnenstad zullen schades aan gebouwen optreden. Op het industrieterrein zullen verzakkingen van de bedrijfsvloeren tot grote hinder en de nodige schade leiden.

In de wijken Hoorn-Noord en Veenenlaankwartier is schade als gevolg van rottende paalkoppen te verwachten, die overigens pas na jaren optreedt. In hoeverre alle paalfunderingen de extra belasting als gevolg van negatieve kleef zullen opvangen blijft afwachten. Inpoldering zal ook leiden tot veel extra onderhoud aan de infrastructuur (kabels, leidingen, rioleringen), omdat wegen en straten zullen zakken als gevolg van de maaiveldddaling. Met name op het gebied van de aansluitingen met de gebouwen zijn de nodige problemen te verwachten.

Financiële gevolgen

Voor het berekenen van de financiële gevolgen van de schades ontbreken nog gegevens. Bovendien zijn de berekeningen nooit meer dan benaderingen, gebaseerd op aannamen. Maar een indruk is wel te geven. In opdracht van Rijkswaterstaat heeft het Adviesbureau voor Bouwtechniek (ABT) een studie gemaakt. Op grond van praktijkervaring en geïnventariseerde schadegevallen in heel Nederland is berekend wat de schade bij inpoldering als gevolg van maaiveldddaling is. Op grond van onderzoek (van de Heidemij) ging men uit van een maaiveldddaling van ca. 3 à 3,5 cm. Overigens werd geen rekening gehouden met onder andere cultuurwaarden. Voor Hoorn met zijn talrijke monumenten, die juist wel een hoge culturele waarde hebben, is dit echter niet te verwaarlozen.

Men kwam voor Hoorn tot een gemiddelde schade van ca. 180 miljoen gulden. Bij een gunstiger verloop van de vrije maaiveldaling zal de schade „slechts” 93 miljoen gulden bedragen, bij een ongunstig verloop echter 242 miljoen gulden.

Binnen de gemeente Hoorn zijn ook wel vingeroefeningen gedaan om een indruk van de schade te krijgen. Er rolden bedragen uit de bus van ca. 200 à 300 miljoen. De uitkomsten van de ATB komen ons niet irreëel voor, al houden we zelf wel rekening met de ongunstige variant. Overigens is volgens de ATB de totale schade in Noord-Holland als gevolg van de vrije maaiveldaling ruim 800 miljoen gulden.

Tot slot het volgende. Op dit moment zijn er bedrijven en instellingen die de inpoldering van de Markerwaard willen financieren en exploiteren. Ze zien dat als een lucratieve activiteit. In hun opzet wordt echter geen rekening gehouden met vergoedingen voor schades. Daarmee ontstaat echter een onjuist financieel beeld van de inpoldering van de Markerwaard.

Afgezien van het verlies van niet of nauwelijks in geld uit te drukken waarden op het gebied van landschap, natuur en milieu, is er, zoals hierboven aangegeven, wel degelijk sprake van verlies als gevolg van schades. Dit overigens ook niet eenvoudig te kwantificeren verlies dient uiteraard wel bij de afweging te worden betrokken. Het is al te gemakkelijk om dat achteloos op de overheid, en daarmee op de samenleving af te wentelen.

Voor de gemeente Hoorn is het al nauwelijks te verteren dat er schades van een dergelijke omvang worden veroorzaakt. Maar ten alle tijde dient bij inpoldering vooraf duidelijkheid te bestaan over de afwikkeling van de schades die gevolg zijn van de inpoldering.

De auteurs zijn werkzaam bij de gemeente Hoorn, resp. bij de afdeling Monumentenzorg en Volkshuisvesting en bij de afdeling Bouw- en Woningtoezicht.

(Overname met toestemming van de redactie van „IJsselmeerberichten” 3/1984.)

Nader bekeken

Bij de vorige aflevering van deze serie stond op pag. 15 per abuis een foto afgedrukt, die niet de echte Johannes Wilson voorstelde, zoals hij door Ridderikhoff beschreven werd: met zwarte flambard en artistieke vlinderdas. Hier is hij dan wel: opa Wilson, geboren in mei 1863, overleden in februari 1927, geportretteerd rond 6 december 1915 in de glorie-tijd van het gezelschap West-Frisia, beter bekend als de Wilsons.

Foutieve paginering

In het vorige nummer van „Oud-Hoorn” is helaas een storende fout geslopen. Dat nummer werd nl. gepagineerd van pagina 1 t/m 36. Zoals u weet worden alle uitgaven per jaargang doorgenummerd en wordt in het 4e nummer een index van alle artikelen van die jaargang opgenomen. Om verwarring te voorkomen is het nodig dat u de paginering van het vorige nummer wijzigt in de pagina's 33 t/m 68, waardoor u aan het einde van de jaargang geen problemen met de index zult krijgen. De redactie biedt u haar verontschuldiging aan voor het ongerief.

Nog meer over de familie Jut

Texel, 19-7-1984.

Geachte Heer Hoogveen,

Naar aanleiding van Uw stuk over de fam. K. Jut in „Oud-Hoorn” 2/’84, wil ik u graag even schrijven. Mw. Jut-Vos, tante Jut zeiden wij altijd, was nl. een zuster van mijn grootmoeder Gijzelaar in Medemblik. Ik kan u gerust stellen: de fam. leefde niet terug getrokken vanwege hun naam „Jut”. Maar ze waren zéér streng Gereformeerd (toen Achterstraat) en leefden daar ook helemaal naar. Ik ben in 1910 geboren heb dus oom Jut niet gekend, tante Jut daarentegen heel goed. Wij kwamen in 1913 (of ’14) in Hoorn wonen, vanuit Uitgeest. En ik heb tante Jut in mijn herinnering vanaf dat mijn zusje geboren werd (13-6-1914). Toen ben ik nl. de hele dag daar te gast geweest. Wij woonden toen boven slager Konijn naast mw. v.d. Oord (vroedvrouw), dus schuin tegenover tante Jut. Ze had een dienstbode Grietje v.d. Berg. Grietje was een zuster van Massie Beek-v.d. Berg. Die Massie was getrouwd met Aris Beek, tuinder, wonende aan de Drieboomlaan. Ter ere van de gastdag (ik was 4 jaar) mochten we in de kleine keuken eten. Alles hing daar vol met de mooiste rood en geel koperen voorwerpen. Glazenspuit, puddingvormen, pannen, koekepan, enz. die nooit werden gebruikt. De pomp en de gootsteen waren ook van koper. Grietje kookte op de vliering en de grond van die vliering was wit, door het boenen met bleekwater. Er lagen in een hoek oude kranten waarop oliestellen stonden en daar kookte Grietje. Gegeten werd in de grote achterkamer, met, tussen de clyvia’s door, uitzicht op de ouderwetse tuin. We aten die dag in de keuken pannekoeken! Gebakken op de vliering! Ik zie het alles nog zo voor me! De gortla in ’t „hossie”, waar de keukendeur naar buiten uitkwam. De lange wit marmeren gang, die Grietje op haar knieën boende met zachte zeep en die na het drogen gewreven werd met was. Bij de voordeur lag een ijzeren geval om je voeten te vegen, waarop de naam K. Jut met wit marmeren knikkers was ingelegd. Enz. enz. In de kamers: een voorkamer, een tussenkamer (met een groot raam in het plafond voor het licht), dan een alkoof waar tante sliep in een hemelbed met groene gordijnen en tot slot de achterkamer, waren over de stoelen altijd stofhoezen. Als wij dan met onze ouders op bezoek kwamen, gingen voor Pa en Moe de hoezen van de stoelen, maar wij moesten op de hoezen zitten met bengelende benen en . . . niet tegen de stoelpoten schoppen! Tante Jut was altijd in het zwart gekleed en ze droeg altijd een zwarte muts met 2 lange banden die los over de borst hingen en bovenop het hoofd een soort verhoging. Kan dat geval een kapertje geweest zijn? We moesten haar en Grietje altijd een zoen geven: tante prikte enorm en Grietje had op haar bovenlip een grote blauwe wrat. U snapt: we zagen er altijd als een berg tegenop als werd aangekondigd dat we nodig weer eens naar tante Jut moesten! Toen mijn broertje werd geboren, ik was toen 11 jaar, moesten mijn zusje en ik samen één nacht bij tante Jut logeren. Boven op een grote ijskoude (15 dec.!) kamer, in een hemelbed met witte gordijnen, die met koperkleurige koorden en kwasten werden opgehouden.

Het was een veren bed waar we diep in weg zonken. Er was geen licht. Grietje bracht ons met een kaars naar boven en die ging weer mee naar beneden. Ik zie nog de grote schaduw van een rieten romp, die daar in de hoek stond en waar de gesteven en gestreken japonnen van Grietje ophingen! Mijn grootmoeder was een schat, maar tante Jut was erg snibbig en koel, ze had van die koude prikogen.

Ik las dat oom Nico bij haar in huis geweest is. Dat wist ik niet. Wel weet ik dat mijn vader er in huis is geweest. Hoe lang weet ik niet, maar tot 9-2-’07. Philip Joan. Ik heb nl. nog een bijbeltje, dat mijn vader kreeg „bij het verlaten van het huis uwer tante die u lief heeft”. Mijn vader was toen in de leer bij de fa. M. Laan, Turfhaven. Toen een grote manufacturenzaak met veel personeel en aan de overkant een herenzaak. Mijn vader is in 1886 in Medemblik geboren. De grootmoeder van mijn moeder woonde op de Draafsingel bij de Oosterpoort. Zeilstra is haar naam. Ze werd een keer ziek, mijn moeder moest daar toen oppassen (woonde toen in A’dam). Die mw. Zeilstra was ook de moeder van mw. M. Laan. Mijn vader moest toen een keer een pannetje soep naar de zieke brengen en . . . heeft zo mijn moeder leren kennen! In „Hoornse herinneringen” staat op blz. 12 een advertentie afgedrukt van „de Keizerskroon” in Hoorn. Die M. N. Gijzelaar was ook een broer van mijn vader en van N. M. M. N. heeft ook het hotel „Het wapen van Medemblik” gehad. Mijn grootouders logeerden n.l. weleens bij tante Jut. Na het avondeten zat de fam. dan in de voorkamer „te zitten” tot de laatste paardetram voorbij ging en dan ging de familie „per kaars” naar bed!

Wij zijn Luthers en gingen elke zondag in de Ramen naar de kerk. Tante Jut en Grietje deden dat ook, maar naar de Ger. Kerk. We kwamen elkaar dan altijd tegen halfweg de Nieuwsteeg bij één van de vele hoedenwinkels, die daar toen waren. Mijn vader heeft me eens verteld, dat tante Jut bij een of andere gelegenheid aan de Ger. Kerk een stel tafellinnen voor de Avondmaalstafel heeft geschonken.

Ik wil meteen van de gelegenheid gebruik maken om te zeggen dat ik erg van het blad „Oud-Hoorn” geniet. Ik kijk steeds weer naar het volgende nr. uit. Vooral de

Uit „De Hoornsche Kerkbode”, 1e jaargang no. 1, mei 1923

Zoo de Heere wil hoopt
onze geliefde Zuster

GRIETJE VAN DEN BERG,

21 Mei a.s. den dag te her-
denken, dat ze **25 jaren** bij
Mevr. de Wed. K. JUT, in be-
trekking is geweest.

Dat de Heere haar verder
moge sterken voor haar taak, is
onze bede.

Namens de familie:

M. BEEK—v. D. BERG.

A. BEEK.

wandelingen met de heer Ridderikhoff, dan stap ik mee van huis tot huis. Ik „proefde” ook de gevulde koeken van bakker de Boer! En ik kijk alles nog eens na in „Hoorn, huizen, straten en mensen”. Als kind doorkruiste ik Hoorn altijd, alle steegjes en glopjes, met mijn houten hoepel! Ik was ook dol op de havenkant bij de botters. Ik ben ook een trouw lid van het Westfries Genootschap. Daar ontmoet ik altijd veel oude bekenden.

Toen wij in Hoorn kwamen wonen was er ook woningnood. Daardoor zijn we erg vaak verhuisd. Steeds beter!

Eerst boven slager Konijn, Grote Noord

2 boven Meurs muziekhandel, Grote Noord

3 Grote Oost ±50

4 Nieuwendam 14

5 Kerkplein 21A

6 Gouw (boven groentehandel Visser)

7 Noorderstraat over de Kegelbaan in 1 van die 2 oud hollandse huisjes.

Toen werd mijn vader overgeplaatst naar Alkmaar. De

Kamer in Hoorn werd door de Duitsers opgeheven. Dus naar Alkmaar.

Vanuit de Gouw ben ik in '34 getrouwd.

Toen de fa. Groot, die ons al die keren heeft verhuisd, een jubileum vierde, werd mijn vader speciaal verwelkomd als een trouwe klant!

Nu hoop ik maar, dat ik U niet verveeld heb met mijn verhalen. Maar al schrijvende komt er van alles te voorschijn. Aan onze kleinkinderen vertel ik er ook vaak van. Toen ik het overlas dacht ik: het is wel van de hak op de tak. Ik stuur het toch maar naar u toe.

Ten slotte wens ik u veel succes met uw werk voor „Oud-Hoorn”.

Met vriendelijke groeten,

A. C. Koolhaas-Gijzelaar,

Emmalaan 36, 1791 AV Den Burg Texel,
tel. 02220 - 26 08.

Hoorn. Huizen, straten, mensen (7)

Appelsteeg 20 (HHSM blz. 24)

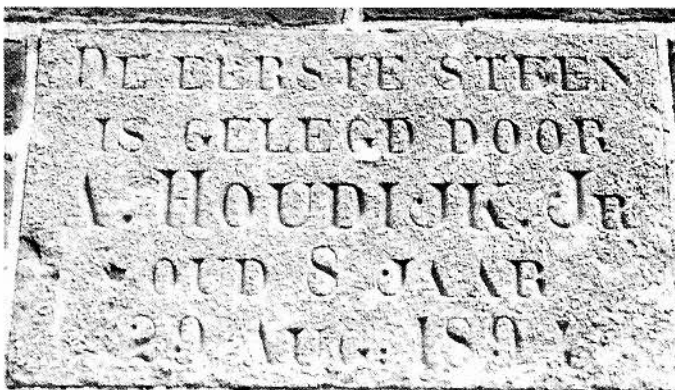
Tussen het tweede en derde raam van links is een steen aangebracht met het opschrift: „De eerste steen is gelegd door A. Houdijk jr., oud 8 jaar, 29 augustus 1894”.

Alexander Houdijk sr. vestigde zich op 23 oktober 1880 als letterzetter uit Utrecht in Hoorn, waar hij op 6 mei 1881 Catharina Preijer huwde. Het echtpaar kreeg vijf kinderen, drie dochters en twee zonen. Alexander jr. was de oudste zoon en werd geboren op 2 juni 1886 in Hoorn. Zijn vader begon spoedig een eigen drukkerij en gaf ook een advertentieblad uit, „De Nieuwe Courant”, waarvan het eerste nummer verscheen op woensdag 16 mei 1894 en dat zou blijven uitkomen tot aan de Tweede Wereldoorlog. De familie Houdijk betrok in 1885 het huis aan het Grote Oost 14, op de hoek van de Appelsteeg. Houdijk kreeg op 7 augustus 1894 vergunning tot het bouwen van een werkplaats aan de Appelsteeg, waarin een drukkerij werd gevestigd.

Alexander Houdijk sr. is op 4 april 1925 in zijn huis aan het Grote Oost 14 overleden, 71 jaar oud. Zijn jongste zoon Pieter nam de leiding van de drukkerij/uitgeverij over. Alexander jr., de eerste steenlegger, ging wis- en natuurkunde studeren aan de Universiteit van Amsterdam. Op 30 april 1914 verliet hij Hoorn definitief.

LH

„Eerste steen A. Houdijk Jr., oud 8 jaar”

Bagijnensteeg 2-4 (HHSM blz. 27)

Tussen de voordeuren van de nummers 2 en 4 zit een steen met het opschrift: „Eerste steen gelegd 9-7-01 W. J. J. Velders, 19 jaar”.

Op 17 april 1901 kreeg Jan Daniel Wennegers vergunning om twee woningen te laten bouwen in de Bagijnensteeg. De woningen kwamen in de plaats van één grotere woning, die hij kort tevoren had gekocht van Jan Willem Woestenburg. Wennegers, een gereformeerde naaimachinehandelaar, die woonde aan de Nieuwstraat 22, was een van de „grotere” huiseigenaren in Hoorn. Hij bezat panden aan de Draafsingel, het Nieuwe Noord, het Gerritsland, het Grote Oost en in de Bagijnensteeg. Na zijn overlijden op 21 januari 1930 verkocht zijn weduwe Maartje Impeitat in 1935 al zijn bezittingen op een veiling. De logementhouder Sibbele Haarsma werd de nieuwe eigenaar van de huisjes in de Bagijnensteeg. De eerste steen is gelegd door een latere schoonzoon van Wennegers, Willem Johan Jacobus Velders. Hij is op 10 februari 1882 in Doesburg geboren en vestigde zich als kantoorbediende op 14 september 1899 in Hoorn. Hij was eerst in pension bij de weduwe Balk aan de Koepoortsweg 14 (later 58), en vervolgens bij de familie Wessemius aan de Nieuwsteeg 47 (later 36). Velders trouwde op 4 augustus 1905 met Wilhelmina Helena Wennegers en trad

„Eerste steen 9-7-01 W. J. J. Velders”

toe tot de Gereformeerde Kerk. Hij was oorspronkelijk hervormd.

Het is ons niet bekend welke in 1902 de relatie was tussen Velders en de familie Wennegers, en waarom hem de eer van het leggen van de eerste steen werd gegund. Mogelijk was hij als klerk in dienst bij Wennegers, of had hij al verkering met diens dochter.

Velders kreeg in Hoorn drie dochters. Op 22 oktober 1919 verhuisde hij met zijn gezin naar Rottevalle in de Friese gemeente Achtkarspelen.

LH

Bierkade 4-4a (HHSM blz. 28)

De eerste steen is hier te vinden onderaan in het midden tussen de twee panden, recht onder het jaartal 1903, dat in grote cijfers de top siert. De tekst luidt: „De eerste steen gelegd door El. Paul. de Jong. Oud 4½ jaar, 13 maart 1903”.

Elisabeth Pauline de Jong was de dochter van de kaashandelaar Klaas de Jong en Elisabeth Cornelia Lamme, geboren op 3 mei 1898 in Hoorn. Haar vader was afkomstig uit Hoogkarspel en woonde sinds 1869 in

Hoorn. Het gezin woonde eerst aan de Korenmarkt 14, later Grote Oost 53, en vertrok tenslotte in 1913 naar Groesbeek.

Klaas de Jong kreeg op 13 januari 1903 vergunning tot het bouwen van een dubbel kaaspakhuis aan de Bierkade, die de namen Gouda en Alkmaar kregen.

LH

Een recente foto (21 september 1984) van Bierkade 4-4a. Op de voorgrond is een deel te zien van de nieuwe kademuren

Van Gouw tot Breed

In het begin van deze eeuw was op de hoek Gouw-Nieuwsteeg gevestigd het zeer bekende café De Morgenster, geëxploiteerd door Wiggert Kaptein, voormalig beroepssergeant bij het Hoornse garnizoen. Kaptein was een zeer populaire figuur. Later heeft hij de bekende Gooise attractie met pannekoekenhuis Oud Valkeveen beheerd. Naast De Morgenster stond meubelmagazijn Volkers. Café en meubelzaak werden aangekocht door S. I. de Vries, die er een voor Hoorn groots modemagazijn liet bouwen, nu Kieft. Notaris P. Bos bewoonde het naastgelegen pand totdat hij naar het Grote Noord vertrok om zijn kantoor te vestigen in de oude RK pastorie. Nadien werd het een praktijkhuis van huisarts De Haan Thoma (nu platenhandel Tieken). Het nu volgende patriciërshuis, Gouw 7, waar tandarts Habes gevestigd is, werd destijds bewoond door de ongehuwde mej. Brinkerink, een zeer beminnelijke, vriendelijke dame.

In de naastgelegen winkel liep de verkoop nogal eens uiteen: sigaren, even daarna stoffers en bezems enz. Deze zaak had als burens J. Tromm Michels in galanterieën en aardewerk. Mevr. Tromm ging met een mand met — op z'n Westfries gezegd: diggelengoed — langs verschillende adressen. Men noemde haar Annemie, de pottenvrouw. Het waren twee etalages met een deur in het midden, een zeer bekende en drukbeklante zaak. Hiernaast het filiaal van Singer-naaimachines, beheerder J. Valk met als winkeljuffrouw Niesje Bolten. Later werden deze drie zaken verbouwd tot het warenhuis Tromm. Ernaast was het woonhuis van Brinkman, verkoop van gouden en zilveren artikelen. Er waren geen etalages, doch er werden dagelijks twee grote uitstalkasten met veel glas op de stoep geplaatst. Ook Brinkman werd bij Tromm Michels aangetrokken.

Op Gouw 17 was de textielzaak van de firma Hackmann. In dit perceel bevond zich tevens een bovenzaal waar bij trouwpartijen en andere festiviteiten gedanst kon worden. Dit had een geweldige belangstelling. Later werd het verbouwd tot gewoon woonhuis en was vervolgens schoenmagazijn „De Rode Laars” van F. van Schoten. Ook dit perceel werd bij het warenhuis Tromm getrokken, dat in 1981 plaats bood aan drie andere zaken.

We stappen nu op de stoep van het magazijn voor aardewerk, potten, pannen etc. van Demmendaal, die er later ook een taxibedrijf bij begon.

Na enige jaren gingen de gewone artikelen er helemaal uit en werd het een compleet automobielbedrijf. Heel veel later had Jan van der Leek er zijn grossierderij in kappersartikelen. Een rustige winkel volgt nu, het klokken- en horlogemagazijn van Evert Hoekstra, die met z'n zuster de zaak dreef, die als zeer betrouwbaar bekend stond. Vervolgens kwam het sigarenmagazijn van Heertje Hoogcarspel, en daarnaast de schoenmakerswerkplaats van Wilhelm, waarheen Hoekstra later zijn winkel

verplaatste en jarenlang ook de horlogerie van Van Loenen gevestigd was.

Het volgende pand, Gouw 27, leek een gewoon woonhuis, maar was het fotografisch atelier van Corn. Bos, dat achter de woning in de grote tuin stond. Bos gold als een prima fotograaf voor jubileum- en bruidsportretten, zowel individuele als groepsfoto's. Bos, Kleyntjes en Huysen in de Ramen waren de bekendste Westfrieze fotografen. In dezelfde panden was jarenlang het garagebedrijf van De Rie gevestigd en vervolgens de Hamex-verkoophal.

In het volgend perceel exposeerden en verkochten de dames Soutendijk dameshoeden, die daar ook gemaakt werden. In het begin van deze eeuw waren de dameshoeden zeer flatteus, met veel veren of bloemen — zeer ingewikkelde toestanden. Later was hier het bloemenmagazijn Hoek en vervolgens kledingmagazijn Ter Veer, waartoe nu ook de vroegere Amsterdamsche Boterwinkel behoort, waar men overigens ook koffie, thee enz. enz. kon kopen.

Tenslotte volgden dan een ook al zeer oude zaak, de Stad Maastricht, van B. Welkers, een ouderwetse gevel, twee ramen en een portiek. Er werden galanterieën, steengoed, potten en pannen verkocht. Wat een verschil met wat er nu staat!

Als we van hier teruglopen, ontmoeten we vrouw Doffer met haar grote ijswagen, beschilderd met mooie Italiaanse landschappen. Zij liep met een groot wit schort voor en de kapothoed op, met linten om de kin. Vooral bij de jeugd was zij zeer populair: men kon al een ijsje krijgen voor 1 cent. Voorts memoreren we de slepers met hun paarden en karren en de verhuizers. Dit waren G. Groot, Tros en laten we vooral niet vergeten de zeer bekende Hoornse figuur van Blauwe Bruun van Hinte aan de Martelaarsgracht, hoek Achterstraat. Zijn stallen — echte bouwvallen — stonden tegenover hotel De Doelen — nu PEN-gebouw.

De andere kant van de Gouw, te beginnen met het hoekhuis met de Achterstraat, zag men allereerst de winkel voor chocolade en suikerwerken van E. Edel, populair en rijk gesorteerd. Als het 15 november was, kwam in de betrekkelijk kleine etalage een aangeklede pop te staan met rood papieren mantel, mijter, staf en mombakkes, voorstellende Sint Nicolaas. Dit was voor de jeugd het signaal dat het grote feest naderde. De winkeliers richtten zich daarop in en maakten zgn. St. Nicolaastafels. Meestal werd de woonkamer daartoe uitgeruimd en ingericht. Er kwamen schragen te staan en trapsgewijze daarboven planken, bedekt met witte lakens, soms ook een vlag, waarop de voor cadeaus geschikte artikelen werden uitgesteld. Men ging dan St. Nicolaastafels bekijken en proberen iets uit te zoeken. De jeugd bracht er soms uren door om te ontdekken wat men aan de Sint zou vragen.

Was dit al niet het idee van het warenhuissysteem? Voorbij de zaak van Edel volgde de uitgebreide

1912: Middenstanders poseren voor hun respectievelijke bedoeningen op de Gouw. Het Depot van de Amsterdamsche Boterhandel — nog steeds een begrip voor de groep oudere Hoornaars. Daarnaast nr. 33, de firma B. Welkers, die deze gevel in 1913 renoveerde en en-passant perceel nr. 35 (hoek Gouw/Ged. Turfhaven) alsmede het daaropvolgende pand aankocht en vervolgens liet slopen teneinde er de huidige winkelmagazijnen neer te zetten. Zoals uiterst rechts aan de etalage nog is te zien was aldaar een „tailleur” gevestigd. Zijn naam: Jozef Lighthart. De belangstelling voor de fotograaf was overigens weer ten zeerste verheugend. Ziet u de beide dames met kleuter — boven het woord KRISTAL — voor de geopende zolderramen? Het moet een mooie zomerdag geweest zijn

manufacturehandel van P. Botman, sympathieke en prettige mensen en buitengewone service. Nog zien we de oude heer Botman met z'n kortgeknipte maar spierwitte haren. Hij had voor ieder een vriendelijk woord en het personeel was ook al zo ingesteld. Hiernaast was de schoenwinkel/schoenmakerij van B. Th. Haring, later verhuisd naar het Kleine Noord, waar de zoons de schoenwinkel opdoekten en een meubelmagazijn vestigden. Naast Haring had C. Visser een uitgebreide groentezaak. Hij ging ook, met zoon Jaap en een hele grote handwagen met honden er voor, zijn uitgebreide klantenkring bezoeken. Geen sinecure, want men liep de hele stad door. C. Visser, beter bekend als Ome Kees, was voorts o.a. brandmeester en bestuurslid van verschillende verenigingen, zoals het Nut van het Algemeen. In het daarop volgende heel smalle pandje was de huisschilder Vos gevestigd. Op de plaats van deze vier panden — Botman, Haring, Visser en Vos staat nu het Hema-complex. Daarnaast was de goud- en zilverwinkel van Kleynjies, het echte type van de laat 19de eeuwse keurig nette burger. Had een plaats in het RK-kerkbestuur en aansluitende organisaties. Nu ziet men er fraaie chemises, slips etc. Het nu volgende grote herenhuis werd bewoond door de

directeur van de rijks-HBS dr. W. C. L. Bronsveld, echtgenoot van mevr. Bronsveld-Vitringa, het latere lid van de Tweede Kamer en gemeenteraadslid 1919-1927. Dit perceel heeft nog korte tijd gediend als RK normaalschool, later naar Beverwijk verhuisd en samengevoegd tot RK Kweekschool. Een vrij eenvoudige woning volgt nu van de familie Trompetter, ook alweer een zaak in goud en zilver, maar geen winkel: men bezocht de dorpen; nu weekbladkantoor. Daarnaast een pakhuis met bovenwoning van de firma Tromm en vervolgens de manufacturewinkel van Jac. Roda. Het pand werd door brand verwoest, maar hersteld en veranderd in de kaaswinkel van Kaan. Een burgerwoonhuis, bewoond door een paar oude mensen volgde (nu automatenhal). Dan komen we aan de smederij van De Rie. Op de gevel stond in grote letters Kagchels en Haarden. De Rie was een echte ouderwetse smid; zijn slagen op het aanbeeld kon men van verre horen. De smederij werd later salon voor cosmetische artikelen van mevr. Thies. De Ned. Herv. predikant ds. Tenthoff bewoonde het volgende huis, een kleine man met grijze baard en donker hoofdhaar (maar dat was een pruik). Hij stond bekend als een zeer modern en geliefd prediker, die ook in het

De kapel van de „Vereeniging tot Evangelisatie in verband met de Ned. Herv. Kerk” aan het Nieuwland. In oktober van het jaar 1922 vloog de kerkzaal in brand en week de gemeente uit naar de Oosterkerk om aldaar Godsdienstoefeningen te houden. Pas in april 1933 vond de feestelijke/plechtige inwijding plaats van de nieuwe kapel aan de Eikstraat. De „Vereniging van Rechtzinnig Hervormden” had weer een eigen onderkomen. Op de plaats van het deze foto afgebeelde Godshuis staat thans de zaak van SIBO (nr. 5)

sociale leven werkzaam was.

In het naastgelegen pand woonde de huisschilder Wouter Bos, tevens directeur begrafenisonderneming en aanspreker, ook wel noder genoemd. Het laatste huis aan de Gouw was de kruidenierswinkel van Adr. Op 't Land, later slager Bram Stam.

Op het Nieuwland

We staan nu op de viersprong Gouw, Martelaarsgracht, Ged. Turfhaven, Nieuwland, een druk verkeerspunt. Juist komt het rijtuig met twee paarden van de heer Melchert de Jong voorbij, kaashandelaar en exporteur. Op de bok koetsier Dirk Schotsman met hoge hoed, cocarde en bontcape. M. de Jong was een der voornaamste burgers van Hoorn en werd zelfs smalend de God van Hoorn genoemd, lid van de raad 1902-1909 en van de Eerste Kamer. Zijn stallen voor paarden en rijtuigen stonden aan de Ged. Appelhaven, eerst het bekende koetshuis, later nieuwe stallen aan de linkerkant — omgebouwd tot broodfabriek, nu woonhuizen.

Op de hoek Nieuwland-Martelaarsgracht stond de fietswinkel en werkplaats van T. Knol, nu snackbar

Kalter. Het volgende was een burgerhuis, daarnaast de banket- en koekbakkerij van Bakker, nu slijterij en vervolgens de ijzer- en gereedschapswinkel van H. J. Sindram, later geheelonthouderscafé J. te Heuvel-Brouwer daarna café nu bar-dancing. De grutterij van Schermer met pakhuis volgde dan (niet te verwarren met grutterij Schermer op het Kleine Noord), nu showroom muziekinstrumenten Moeskops. Hier was ook enige jaren het bureau van „Onze Courant”. Hierop sloot de bakkerij van Hedze Brouwer aan (nu Verberne) en de kaashandel van Kaan (later Gouw) (nu Chinees restaurant). De (hoef)smederij van G. van Deursen, slagerij Vijzelaar, café Van Bockland en de brandstofpakhuisen van Tober volgden. Daarnaast het al vele jaren verdwenen café annex dans- en toneelzaal van D. Boot. Hier speelde o.a. de toneelvereniging Insulinde en was het clubgebouw van de RK Volksbond (nu reisbureau en kapper Semeijn). Zadelmakerij Van Berkum, de groenten- en fruithandel van Jan Bloem en de kruidenierswinkel van Alb. Vet en z'n zuster — tevens melkhandel (nu Spar) volgden en tenslotte op de hoek van het Koepoortsplein het bekende café Koen Menke.

Aan de linkerkant van het Nieuwland bevond zich — op de plaats van de huidige Sibomagazijnen — de kapel van

de Vereeniging tot Evangelisatie in verband met de Ned. Herv. Kerk met als voorganger de heer R. R. Posthuma. Daarnaast twee heel oude huisjes. In een daarvan woonde de schoorsteenveger Fafiani, een originele Italiaan. Toen hij ouder werd zag men hem, een klein mannetje, met z'n hondje lopen, een eenzame figuur die zich tenslotte, met z'n hondje, heeft opgehangen.

Inmiddels horen we op de Gedempte Turfhaven tromgeroffel, afgewisseld met trompetsignalen: een compagnie van het garnizoen is op weg voor schietoefeningen op het terrein aan de Buitenluiendijk waar drie kogelvangers waren (nu is er, in het Julianapark nog één, een soort klimterp). De troep marcheert voorbij: tamboer, trompetter, de kapitein met getrokken sabel voor de schouder, sergeants, korporaals, miliciens, allemaal nog in de oude uniformen: donkerblauwe jas, lichtblauwe pantalon, ransel van dierenhuid, koppel met bajonet, geweer en de ronde veld- of kwartiermuts — die we vroeger boternapjes noemden. Het kader droeg képi's en dat alles bracht wel levendigheid in de stad.

Toen ik nog een peuter was ging ik met m'n grootvader op de stille kant van het Nieuwland een oud-tante van hem opzoeken, die in een smal en heel oud huisje tussen Leliestraat en Munnickenveld woonde. Ze had een winkeltje, maar ik heb nooit begrepen wat voor handel ze dreef. Men noemde haar Petemeu Trijn.

Op de Turfhaven

Terug naar de viersprong en de Ged. Turfhaven op. De demping geschiedde in 1878 en hield verband met de aanleg van de spoorlijn Zaandam-Hoorn: het station moest spoedig te bereiken zijn en daarom leek dempen noodzakelijk. Het eerste perceel links was de kleermakerij van Joseph Ligthart, een zeer opvallende figuur, niet alleen om dat hij een buitengewoon goed vakman was, maar ook omdat hij veel excentrieke ideeën had. Op de lusjes, die hij in de costuums naaide om ze te kunnen ophangen, luidde zijn adres: Joseph Ligthart, tailleur Hoorn-Soerabaja (want daar had hij een broer die eveneens kleermaker was). Hij pochte er ook op, dat hij met een aanloop zo op de kleermakerstafel kon springen (waarop men, zoals bekend, met gekruiste benen zat). Daarnaast was de bierkelder, ook wel bierknijp genoemd, van Bakker, een vrij donkere beweging. Beide percelen maken nu deel uit van het magazijn van Welkers. Banketbakkerij Gleysteen, later Koldewijn, volgde dan, een zeer gerenommeerde zaak, speciaal voor het bakken van koek voor de kermis-koekhakkramen (nu Bruna). Hieraan grensde het dameshoedenmagazijn van mej. Bijlsma, later de dames Schone. Daar lagen en stonden op standaards de fraai opgesmukte dameshoeden. Ze waren, zoals gezegd, in deze jaren nogal omvangrijk en er moesten hoedenspelden aan te pas komen om ze op het hoog opgemaakte kapsel te kunnen dragen. Voor de hoeden werd veel lint, bloemen en veren gebruikt en er was ook verscheidenheid van lange hoedenspelden: uitbundige en eenvoudige. Dan waren er ook dopjes om op de punt van de speld te plaatsen, want anders bestond de mogelijkheid, bij het te dicht naderen van een meisje of dame door een punt tot bloedens toe aan de wang te worden getroffen. Er waren ook kapothoeden met mooie veren en brede linten, die men onder de kin strikte. Men had ze hoofdzakelijk in het zwart, maar er waren er ook

in paars en bruin, beige en grijs. Ze werden ook wel over de Noordhollandse kap heen gedragen. Het was alles uiterst chique, zo ook de voiles die vanaf de hoed het gezicht bedekten. Ze waren effen maar ook wel met nopjes, mouches genoemd, en ook in diverse kleuren. Het is te begrijpen, dat als men een nieuwe hoed moest kopen, dit een zeer belangrijke gebeurtenis was en men niet in een kwartier een beslissing kon nemen.

Een pakhuis met bovenwoning was daarnaast, vervolgens de textielzaak van M. Laan en dan komen we bij het sigarenmagazijn en de fabriek van Hoff (de fabriek was achter in het steegje). Vertegenwoordiger daar was de heer Coenegracht, nu banketbakkerij Smit. Vervolgens sigarenwinkel De Bruin, nu antiquariaat van prenten, kaarten etc. Een soort galanteriewinkel, hoofdzakelijk porcelein, erg ouderwets, van de fam. Gerhards was daarnaast, ook jarenlang de lunchroom van de fam. Breed. Na een café — nu bloemenmagazijn Ramkema — zag men de forse figuur van slager Keet voor zijn destijds zeer belangrijke en fraai ingerichte zaak. Naast slagerij Keet stond broodbakkerij Kramer, later naar de Ramen verhuisd: toen werd het drogisterij Groot, nu Conijn. Vervolgens de kapperszaak van D. Ooyevaar, eerder al door zijn vader gedreven. Dirk Ooyevaar was toch wel een bijzonder barbier, beslist artistiek, een geslaagde amateur-kunstschilder maar bovenal bekend om het opzetten van vogels en andere dieren. Hij had daar een grote vermaardheid in.

Vervolgens kwam de galanterie- en speelgoedwinkel „De Kleine Winst” van Willem Bakker en op de hoek van de Ramen de kruidenierswinkel van Versteeg (hier was vóór de demping een brug over de Turfhaven) (beide panden zijn nu fotozaak). Op de andere hoek van de Ramen was de befaamde chocolade- en suikerwerkenwinkel van Griet Klein. Griet, alom bekend, wist als echte Westfriese met haar leuke en immer actuele plattelandsomgangsvormen heel veel mensen en vooral kinderen te trekken, die haar Griet de Snoepvrouw noemden. Haar man, Jac. Klein, grossierde in deze artikelen (nu sigarenmagazijn Kunst). En ja, dan komen we bij café Entos van kastelein Jan de Waal, die later een kaaswinkel had op het Breed. Jan en z'n vrouw waren zeer populaire figuren in Hoorn met veel bravour en bonhommie en talrijke amusante verhalen, ofschoon je daar de helft niet van moest geloven. Nog zien we hem lopen, heel op z'n gemak met z'n hand onder het rugpand van z'n jas. Dikwijls zag men hem zeer imposant zitten op het terras van de Keizerskroon. Om hem te tekenen, geef ik hier enkele van zijn typerende uitspraken. Hij liep veel en vooral zondags te wandelen met poelier Jan Cabri. Een hele poos zagen we hem alleen lopen en toen hem gevraagd werd hoe dat kwam, was het antwoord: zijn jas wordt me te groen. In de oorlogswinter '44-'45 vertelde hij, of het heel gewoon was: niemand kan meer bij mij te gast, ik eet te vet (terwijl iedereen bijna zonder zat). Maar zo was Jan de Waal (nu vishandel Hoogland). Naast het café was het sigarenmagazijn van Wouter van Deursen, later van z'n zwager J. Mulder. Het was toch wel interessant om te zien hoe hij met z'n lange tanige vingers de sigaren aanpakte en ze gracieus in het toen zo bekende sigarenzakje deponeerde. Het leek meer op een ceremonie, en daarbij kwam dat het een zeer vriendelijk en vormelijk man was. Hij zei: dit zijn de allerbeste tabakken meneer. Zijn buurman was de galanterie en speelgoedwinkel van Joh. Schuld, een betrouwbare en uiterst nauwgezette zakenman. Genemuider matten, alle soorten rietwerk, rieten stoelen

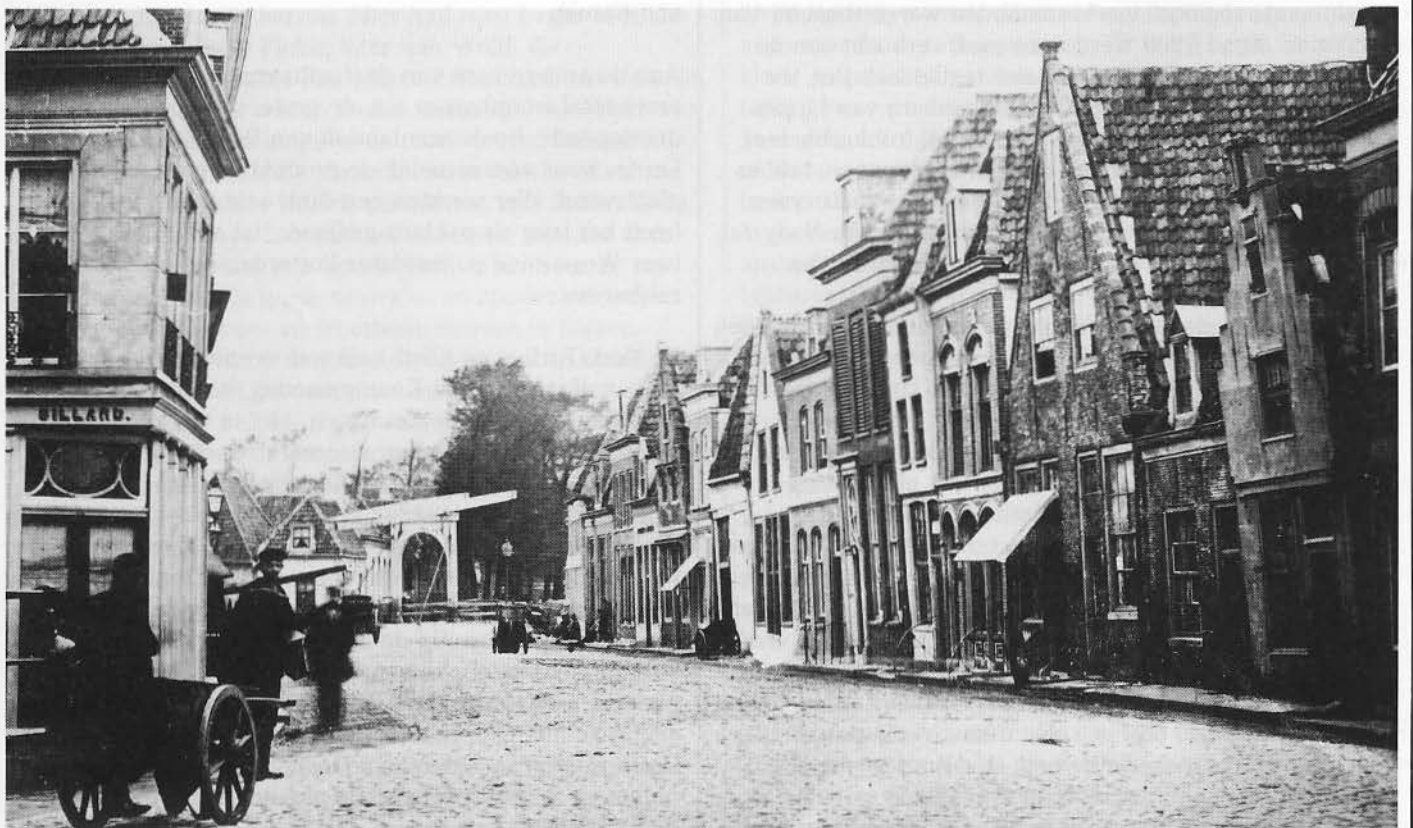

De Turfhaven zoals die er uitzag vóór de demping van 1878. Op de voorgrond de ijzeren draaibrug, die de Ramen met de Hoedemakerssteeg (thans Spoorstraat) verbond. Het winkelpand rechts — met in het bovenlicht de naam „De onderneming” — werd gebruikt om tabak, snuif, sigaren, café en thee aan de man te brengen. Thans is daar gevestigd de fotozaak van F. van Poelgeest. Op de achtergrond de ophaalbrug, die de verbinding vormde tussen de Achterstraat (links) en de Korte Achterstraat (rechts). Het gedeelte van de Turfhaven tussen voornoemde brug en de Gouw heette destijds de Martelaarsgracht.

Een merkwaardige conclusie dringt zich dan op: De ophaalbrug — toentertijd de verbinding vormende tussen de Gouw en het Nieuwland — is kennelijk al verdwenen. Op de afbeelding hieronder ziet u de Gouw, vanaf het voormalige stadhuis, met op de achtergrond deze ophaalbrug nadrukkelijk aanwezig.

Links het café „De Morgenster” (thans Kieft interieurverzorging en confectie) waar jonge vaders, na hun kinderen in het stadhuis te hebben aangegeven, steevast een glaasje dronken om deze plechtigheid te bezegelen

Na de demping van de Turfhaven in 1878 (hoe spijtig zoiets nog steeds mag worden ervaren) leende deze straat zich bij uitstek voor de diverse manifestaties zoals kermissen, markt en ringsteken. Maar ook voor een evenement dat wij als zodanig niet meer kennen, te weten een harddraverij met arresleden in het jaar 1916. Deze — helaas voor u — tijdens die dagen van weleer wat minder goed gekiekte foto, laat van dit grootse gebeuren toch een wel zeer natuurgetrouw beeld zien

— vroeger veel in gebruik — manden, korven voor kippen, konijnen en biggen enz. en natuurlijk de daarop aansluitende reparatiewerkzaamheden waren thuis bij Van der Velde. Rond 1909 werd deze zaak verkocht aan de dames Beerdingh, fotografen, later textielzaak Bot, die tevens de daarnaast gelegen banketbakkerij van Lippits omvatte. Vervolgens kwam de wed. Hoff (rookartikelen). In het aangrenzende perceel werden kaaskoppen, tobbes en andere, vooral boerengoederen gemaakt zoals tynen en spanen door Reek. Ook de bierhandel van M. Nooy zat hier; nu taxi Kramer, die tevens de groentezaak van Rutgers heeft opgeslokt.

We zijn nu aan de Soepsteeg gekomen; daarachter konden behoeftigen 's winters gratis erwtensoep en gort halen. Men zag dan de mensen en dikwijls ook kinderen een paar keer in de week met emmers door de Soepsteeg gaan. Het was natuurlijk wel een charitatieve instelling, de soepcommissie, maar je kunt nu hieraan niet meer denken. De heer Kloet had daarnaast een zaak in herenstoffen, annex kleermakerij, terwijl boven de kamers werden verhuurd. Een pakhuis van de firma Uthermöhlen en Visser, wijnhandel, sloot zich hier aan met een winkel beheerd door Joh. Wessemius en z'n vrouw, ouders van de bekende pianiste Rie Wessemius. Vervolgens de varkenslagerij van Kruisman en de zaak in huishoudelijke artikelen en vooral ook petroleum van Venverloo, die met zijn zoon Bertus met olie de hele stad door ventte. Het café Jac. Preyer — in de volksmond Peuk Preyer genoemd — volgde, nu Au Bon Marché, vervolgens weer

een zaak van rietwerk van Meilof. Op de hoek Nieuwe Noord was de slagerij van Arie Commandeur, nu verf etc. van Katuin.

Aan de andere kant van de Turfhaven stonden behalve een aantal woonhuizen o.a. de grote, naar de Leliestraat doorlopende, houtwarenfabriek van Beek, later Van Eerde, waar voornamelijk de produktie van kaaskoppen plaatsvond. Hier werkten een flink aantal mensen. Later heeft het lang als pakhuis gediend. Het woonhuis van de heer Wessemius sr. was later Rotterdamse bank, nu reisbureau.

De Ged. Turfhaven heeft heel wat evenementen gezien, zoals volksspelen met Koninginnedag, harddraverijen, markten en vooral de kermis en, niet te vergeten, de koemarkt. De grote najaarskoemarkt werd voorheen gehouden op zondag en maandag. 's Zondags ging iedereen kijken en stonden op de Veemarkt kraampjes; op de Turfhaven tegenover café Preyer standwerkers o.a. de welbekende Kokadorus, die veel mensen trokken. De café's waren vol, er werd veel gegokt en gebiljart, soms om hoge bedragen. Op de zaterdagmarkt stonden daar korven met biggen, kippen, konijnen en hokken met varkens. Ook de harddraverijen waren echte feestdagen, met bekende pikeurs als Piet Kout uit Edam, Kees Bier, Oosthuizen, Van Wieringen, Heiloo, Jantje van Leeuwen, A'dam en Zeger Davidzon, de paardenslager uit de Pieterseliesteeg.

Nu eens geen koemarkt op de Veemarkt, maar schapenmarkt, welke laatste in de twintiger jaren en daarna de nodige furore maakte. Dit overigens nauwelijks meer herkenbare tafereel speelde zich af voor de deuren van het huidige Taxibedrijf Kok. De houten loods diende destijds als stalling van wagens en opslag van hekken en andere marktbenodigdheden

De kermis

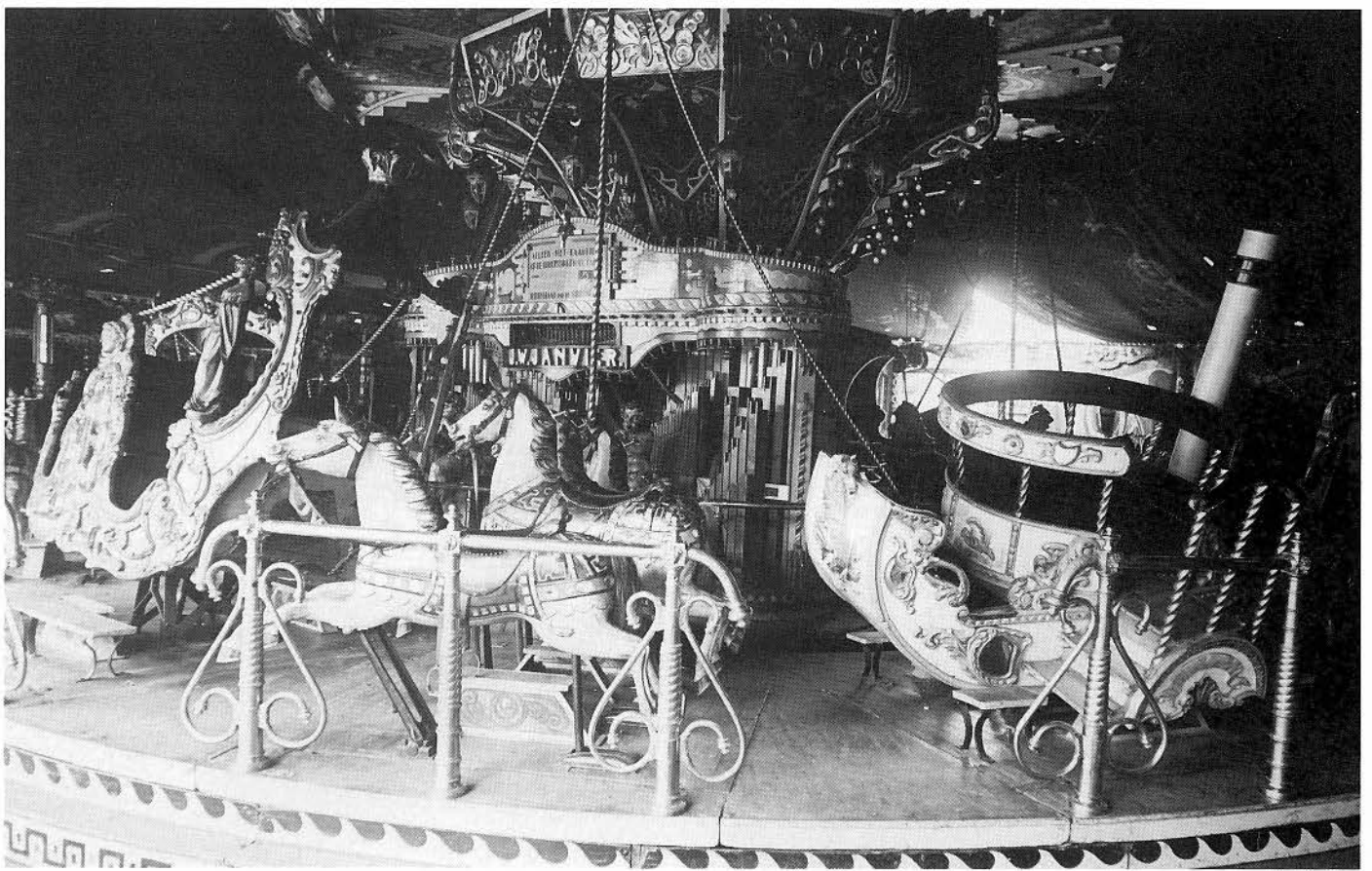
Hoogtepunt was de kermis. Hier had men begin 1900 de stoomcarroussel van Finke, later van Wolff, die geïnspireerd was op de San Marco-kathedraal van Venetië. Finke had een bescheiden molen, maar die van Wolff was één en al barok. Na enige jaren nam Antoon Benner met een prachtige molen die plaats in, later Janvier. Een van de grootste attracties was de paradedtent van Jackie Klein, waarvoor drommen mensen het gebeuren stonden af te wachten. Jackie was een voortreffelijke boniseur en na zijn onvergelijklijk goeie smoes — en zonder microfoon — begonnen trompet en trombone marsen te blazen, waarbij een clown op de grote en Jackie op de kleine trom sloeg, en dan de danseuses aan het hippen. Als de voorstelling, die een klein uur duurde, een aanvang nam, begonnen stromen mensen de trappen op te dringen waar Madame, mooi opgemaakt, in de kassa de kaartverkoop bestierde. Het was dikwijls zo druk, dat het personeel de mensen met een houten balk tegen moest houden. Na de dood van Jackie Klein heeft de familie Mullens dit overgenomen. De tijd van de paradedtenten is nu voorbij: er zijn geen mensen meer die dit kunnen en willen uitvoeren, want het was een armzalig bestaan. Verder waren er nog de schommelschuitjes, de Hippodrome met echte paarden, koekhakkramen, de Tobogan (een rieten goot als glijbaan met vele bochten waarbij men er aan moest denken z'n handen van de kant te houden, anders verbrandden ze), panopticum, bokstenten, Dikke Dames —

en alles met parade voor elke voorstelling.

Dat alles — denk ook aan de Kop van Jut — bracht grote levendigheid, evenals de straatorgels plus jongens met aapjes en de straatkunstenaars. Er werd begin Ramen een kleed gespreid en eerst moest er voldoende geld op het tapijt geworpen worden eer de voorstelling kon beginnen. Veel gehandicapte mensen zaten op de stoepen met een of ander instrument om muziek te maken en zo te bedelen.

In de eerste jaren van deze eeuw was wel de grootste attractie de bioscoop — toen cinema, of bij de Westfriezen bibberspultje geheten — van Alex Benner, die tegenover de winkel van Schuld stond. Voorts liepen er Marokkanen, de fez op, met kleden over de arm en een mandje met imitatie gouden en zilveren armbanden, broches en andere sieraden. De door een paard rondgedraaide kindermolen van Schoenmaker uit Alkmaar stond op het Koepoortspein, met daarnaast een Turkse schop. Nog zien we op 't Nieuwland E. Belie uit Hoorn en Van Wieringen van de Lageweg met een grote driepoot waarin een heel grote weegschaal hing. Er stonden gewichten bij en vlamme olielichten, en dan maar roepen: Stap op en laat je wegen.

In de Muntstraat achter de kermis stond de zogenaamde Bijbeltent, waar op religieuze gronden de kermis werd afgewezen. Daar waren een spreker, een harmonium, een aantal dames en heren die een zangkoor vormden en dan als hoogtepunt een groot wit scherm, waarop Bijbelse platen als lichtbeelden werden projecteerd.

De stoomcarrousel van J. W. Janvier, een van de spectaculairste jaarlijks terugkerende evenementen op de Hoornse kermis aan de Ged. Turfhaven. Het bijbehorende (boek)orgel is een juweeltje in z'n soort. De fraaie paarden en wagens, engelen en boegbeelden; kon het welhaast nog romantischer? Niet voor niets werd deze attractie de „huwelijksmarkt" genoemd... Een toegangsprijs van slechts 5 cent en een tienrittenkaart voor 40 cent. Jammer dat dit alles al ruim veertig jaren voltooid verleden tijd is

Velen gebruikten na afloop van de voorstellingen de Hollandse wafels of poffertjes bij Leo Hoefnagel op het Kerkplein — met Italiaans orkestje —, bij Wagendreven vlakbij het stadhuis of Loggen op de Martelaarsgracht. Tijdens de kermis traden in de meeste café's artiesten op zoals Abram de Winter, Duo van Laar en minder bekenden. Voor het gewone publiek was het café van Koen Voogd op het Kerkplein de trekpleister. Daar zag men o.a. Kees Pruis en ook Willy Walden trad er op. Op de Rode Steen stond de schouwburgloge van Jac. Kinsbergen en in het Park het gezelschap Henri ter Hall. Ook was een grote attractie de paardenmarkt op de woensdag van de kermisweek. Deze vond plaats op de Noorderveemarkt. Bijna iedereen had vrij en de kermis begon reeds 's morgens 10 uur. De paardenmarkt was berucht en de politie had het druk met lieden, die meer glaasjes dan paarden hadden gezien.

In een tijd dat er geen vakantie bestond en geen vrije dagen was de kermis wellicht de gelegenheid om de behoeften uit te leven. Men spaarde er voor en veel jongens vroegen op voorhand al een meisje om mee kermis te vieren; anderen wachtten af wat voor vrouwelijk schoon er met de kermis voor de dag zou komen. Voor de jeugd begon het feest al eerder, wanneer de kermiswagens en locomobielen per spoor aankwamen en dan door slepers met vier of zes paarden naar de Turfhaven werden getrokken. Een lappendag in de huidige grootse vorm was er toen nog niet, die is pas langzamerhand zo gegroeid.

Laten we nog even beschrijven de parade's van het garnizoen op koninklijke verjaardagen. 's Morgens werd de Turfhaven al afgezet. Om ongeveer elf uur kwam het bataljon met vaandel aangemarcheerd, voorafgegaan door de militaire kapel onder leiding van de serg. majoor Hartdorf, alles in groot tenue, de blauwe uniformen, de kepi met pluim — scheerkwast genaamd — op 't hoofd. Vlak voor het hek van het perk voor het St. Pietershof werd halt en front gemaakt. De officieren kranig met blauw uniform met rode hoge kraag, gouden fouragères, oranje sjerp, witte handschoenen en kepi met bos witte haneveren, de sleepsabel aangejord. Bij de Ramen stond de staf opgesteld — administratie, medische dienst etc. — Dan hoorde men het hoornsignaal en tromgeroffel. De bataljonscommandant, de groot-majoor, kwam te paard aangereden en de troepen werden geïnspecteerd. Er was één groot-majoor, de kolonel Schönstedt, die daarna een van vaderlandsliefde gloeiende speech met veel bravour uitsprak, beter gezegd uitschreeuwde.

Het Breed

We gaan nu het Breed op, eerst links op de hoek Nieuwe Noord de slagerij van Piet Eeltjes. Vervolgens het grote herenhuis van J. Zeilmaker, directeur van de steenkoperij op 't Jeudje. Later knipte en schoor hier kapper W. W. de

Boer. Het pakhuis daarnaast werd door Jb. Blokker verbouwd voor, zoals hij het noemde, het Speciaalhuis — nu slagerij. Daarnaast woonde kapper B. ter Horst van Delden, later De Bier en daarna de banketzaak van L. Dekker. Vervolgens kwam de melksalon annex koek- en banketwinkel van de dames Buiten en volgde de kleine zaak in alle soorten zaden van Schuurman, later kaashandel J. de Waal, nu drukker Theo van Vliet. Hierop sloot de Witte Engel aan, en hebben we het rondje gehad. Aan de overkant — hoek Veemarkt — was een echt pothuis, met de slagerij van Kenter, later kruidenierswinkel en nu filiaal Blokker, waarin ook het naastgelegen oliepakhuis van Venverloo is opgenomen. Daarnaast woonhuis van de oude heer J. Jongbloed, voorheen kapper en onderdirecteur van het muziekkorps der schutterij. Dan passeren we de stal van het hotel-restaurant-café billard De Keizerskroon. Daar vele bezoekers per rijtuig-tilbury, tentkar, barouchette enz. arriveerden, was paardenstalling van groot belang. Op zaterdag, als de boeren markten gingen bezoeken — natuurlijk met paard en wagen — waren de stallen stampvol en had stalknecht Van Diepen druk werk. Voor De Keizerskroon van M. N. Gijzelaar, later Cor Oomes, vervolgens Niek de Boer, was een terras met prachtige lindebomen. Gaande naar de overkant gaat er weer veel gerij voorbij: handkarren, slooperskarren, wagens van Van Gend en

Loos, hondekarren, bodediensten, dokterskoetsjes. Naast de bel van de Zaadmarkt was het fraaie café de Oranjeboom van P. A. Ligthart, zeer bekend en druk bezocht. Hij beheerde ook nog een bedrijf voor brandstof en olie (nu Het Wapen van West-Friesland). Naast het café was de slagerij van Klaas Schagen. Vervolgens een echt herenhuis, woning van de bekende heer F. Kaag. We zien nog de dienstbode met bonnet (wit mutsje), grijsblauwe japon en gestreept vleugelschort met de koperen ramenspuit de ruiten en gevel reinigen. Deze spuit werd in een emmer water geplaatst, men pompte het vocht dan op en spoot het tegen de ramen, die daarna gezeemd werden. Voor de jeugd was het altijd een attractie om bij de spuit te komen en dan rondom alles nat te spuiten. Dit perceel staat nog precies hetzelfde. Daarnaast het door architect Bleys ontworpen pand van de firma Kaag in koffie, thee, tabak, snuif, sigaren „De oude Jaagschuit”, waaraan ook een sigarenfabriek en koffiebranderij waren verbonden.

Het aangepaste interieur was en is van een degelijke, sfeervolle voornaamheid. In de winkel troffen ons toen de prachtige tabakspotten met koperen deksel, de grote koffiemolen, de fraaie gaslampen, de planken met vele trommels voor koffie etc. en dan de honderden sigarenkistjes. Daar zagen we van het personeel de heer Brand en weldra verscheen een der directeurs nl. Ferry Kaag, die met z'n broer dit bedrijf voerde.

Voordat de firma Blokker tijdens de twintiger jaren van onze eeuw haar vleugels uitsloeg en de thans nog bestaande vestiging in huishoudelijke artikelen en landbouwgereedschappen door architect H. J. Kramer op de hoek van het Breed nr. 41/Veemarkt liet bouwen, stond op deze plaats (toen nog Breed nr. 52) het water- en vuur-bedoeningkje van Jb. Kemper, die aldaar brood, boter, koffie en — als verlofhouder — bier (à 5 cent per liter bruin) verkocht. Zijn zeker niet van enige charme ontbloot zijnde pand uit 1618 — met de welluidende naam „In de vergulde ap(pel)to(n)” — bezat een nog werkelijk mooi pothuisje. Na de sloop in 1922 resteerden nog slechts de gevelstenen, die — per geluk — nog in het Westfries Museum — terecht kwamen

Ferry, Janus, Doortje, Jacob

Ferry Kaag was in Hoorn een vooraanstaande figuur o.a. brandmeester-generaal, een functie die hij wellicht had gekregen omdat hij verstand van rook had. Verder was hij bestuurslid van verschillende kerkelijke organisaties. Het was een niet al te grote maar zware man. Hij liep — of liever gezegd slofte — in de zaak altijd met een zwart luster jasje, z'n armen hingen recht langs zijn lichaam en zijn handen trilden geweldig. Een aardige man, hoewel in zijn opvattingen zeer conservatief. Met andere tijden kon hij zich moeilijk verenigen. Een uitspraak van hem was bijv.: „Vroeger kochten ze 100 sigaren in een papieren zak — en die sigaren waren goed hoor! — maar tegenwoordig moeten ze in kisten met bandjes met veel goud”. Opvallend was zijn uitspraak: uiterst plat Hoorns nl. met die lelijke langerekte ei of ij en de verschrikkelijke klankloze ui. Hij vroeg mij eens — want ik kwam hem vier keer per week des morgens om half acht scheren — nadat er een bal masqué was geweest: hoe was dat verklede bal? En nu echt Ferry Kaag (fonetisch): „Die meeid van Bleeijis was zigeuner, hè?” (dat was de kleindochter van de architect). Toen ik de eerste keer te scheren kwam en 's morgens vroeg de winkel betrad, riep Brand: „Meheer, de barrebier!”. Dan verschijnt de heer Kaag in z'n borstrok maar trekt er zijn luster jasje over aan, ziet mij en zegt: „Wat voor landsie ben jeeij?”. Als ik hem dat vertel zegt hij: „Je staat me niet aan, roep je baas maar”. Later zijn we de allerbeste maatjes geworden, het was een reuze fijne man.

We steken het Achterom over en horen daar de lompenhandelaar Mannie du Mosch z'n vodde!!! vodde!!! uitroepen en zien hem aankomen met z'n wagentje met lompen. Dan staan we voor de banketbakkerij van Adrianus, genaamd Janus Vlaar, die met zijn zuster Dorothea, genaamd Doortje, deze lekkernijenfabriek dreef. Het was een zeer bekende en goed beklante zaak. Janus, de gemoedelijkheid zelve, was zeer vrijgevig. Hij was ook al op leeftijd en slofte nog wat rond, want zelf bakken deed hij niet veel meer, daarvoor had hij z'n personeel. Meesterknecht was de heer J. A. Schrickx. De Hoornsche sprits van Vlaar was alom bekend en werd ook veel naar elders verzonden. Janus en Doortje waren uiterst gelovig, leefden ook als zodanig en deden zeer veel goed. Toen Adrianus Vlaar was overleden, schonk Doortje aan de parochiekerk van St. Cyriacus een luiddklok. Als deze dan geluid werd, zei men: „Hoor Janus eens”. Doortje gaf later ook een luiddklok voor de kapel van het St. Jans Gasthuis aan de Koepoortsweg.

Borstelfabriek De Arend van de heer P. M. van Wijk volgde nu. Er was een flinke winkel waar men allerlei soorten borstels, stoffers en bezems kon kopen, maar specialiteit waren ook hengelsportartikelen, snoeren, dobbers, leefnetten, wormenbakken etc. De fabriek, waar enige mannen werkten, was achter het huis in de Molsteeg. Ook de heer Van Wijk was in Hoorn een bekende persoonlijkheid, mede omdat hij een verwoed wandelaar mocht heten. Als hij voor zaken of plezier naar Amsterdam moest, deed hij dat tippelend, maar zo bezocht hij ook vele andere steden. Zelfs ging hij wandelend naar zijn geboortestad Bergen op Zoom. Hij was naar Hoorn gekomen als borstelmaker bij Falkie Polak in de Havensteeg. Melkboer Van Straaten dreef zijn zuivelhandel in het volgende fraaie 17de eeuwse perceel en trok er tweemaal per dag met z'n wagen met

B. ter Horst van Delden.

BEVEELT ZIJN

SALON

VOOR HET

Scheren, Haarsnijden en Baardknippen

die geheel naar de EISCHEN DES TIJDS is ingericht
steeds minzaam aan.

SCHEREN 10 Cent.

HAARSNIJDEN 15 Cent.

Abonnementskaart van 16 nummers f1.-

Voor het Scheren 1 nummer.

Voor het Haarsnijden 2 nummers

Desverkiezende bediening
aan huis of Hotel.

BROSSE MECHANIQUE.

SHAMPOING.

HANDEL IN

Parfumeriën, Zeepen en Eau de Cologne,
Haarborstels, Kammen, Tand- en Nagelschuiers
en veleere

TOILET-ARTIKELN.

Onder aanbeveling,
B. TER HORST VAN DELDEN,
KAPPER Breed No. 50, HOORN,
5 minuten van het Station.

melkbussen op uit om z'n klanten te bedienen. Daarop volgde een burgerhuis van de familie Köster. Stam stoomt (in het naastgelegen pand) was werkelijk een begrip, een goederenstomerij en -ververij, een flink bedrijf. Door in vakken opgehangen kleding, gordijnen, dekens werd stoom gejaagd. Aldus gereinigd en daarna opgeperst, was alles weer als nieuw. Waren japonnen, blouses, rokken of herenkleding wat verkleurd, dan werden ze naar Stam gebracht. Er werd een kleur uitgezocht en die kregen de goederen dan. In verband met rouw werd er binnen 24 uur kleding zwart geverfd, want men bleef lang in het zwart lopen als een familielid was overleden. De jonge mannen droegen een rouwband om de linker arm, de heren een doffe rouwband om de hoge hoed. Ook bolhoeden werden met een rouwband getooid. Militairen droegen rouwband om de linker arm, de dames zwarte hoeden met een sluier van rouwcrêpe, een speciale rouwstof. Later werd er ook een wasserij aan verbonden. M. Stam was raadslid van 1917-19, tevens wethouder. Dit bedrijf is geheel en al verloren gegaan, nadat enkele opvolgers de stomerij eerst nog voortzetten. Later was er een wijnkoperij.

Daarnaast stond de zeer voorname zaak in ijzer en gereedschappen van P. J. Messchaert, behorend tot de zeer gegoede burgerij. De oprichter was raadslid 1860-71 en men moest wel in de gratie vallen om in die tijd voor een dergelijke belangrijke post gekozen te kunnen worden. Een van Hoorn's grote zonen, de oratorium- en liederenzanger Joh. Messchaert, die op de grote concertpodia van heel Europa optrad en zeer beroemd was, werd in dit huis geboren. Later behoorde het perceel bij stomerij Stam c.q. Kerner.

De pomp van het Breed — met gaslantaarn — domineerde deze karakteristieke straat van neringdoenden nog omstreeks de eeuwwisseling. Geheel rechts het uithangbord, waarop vermeld: „De goedkoope IJzer- en Houtwinkel J. Blokker“. Dit was de eerste zaak (nr. 22 en 24) van Jacob Pzn. uit 1896.

Uiterst links het begin van de Dubbele Buurt — toen nog wel Kermelksteeg genaamd — en op de achtergrond Café en Uitspanning „De Keizerskroon“ met de keurig geschoren rij linden er voor

Van bijzondere aard was het volgende in Hoorn en West-Friesland erg bekende bedrijf van Jacob Blokker Pzn. Deze naam was een begrip. Het was ook een zaak in ijzerwaren, maar tevens huishoudelijke artikelen, pannen, ketels etc. voorts gaslampen, kachels, dakvilt, kippengaas en landbouwgereedschap. Jacob Blokker wist wat reclame-maken was. Z'n methode was feitelijk nieuw. Lappen van advertenties in de kranten met de meest zinnige en vaak ook onzinnige teksten. Als reclame liet hij boven op de zolder van een pakhuis een muziekkorps spelen. Ook gaf hij wel openlucht-bioscoop-voorstellingen, grote optochten door de stad met kinderwagens enz. De slagzin: er is maar één Jacob Blokker Pzn sloeg in. Later liet hij een groot warenhuis zetten op de hoek van de Veemarkt en de naam Blokker kreeg landelijke vermaardheid, met filialen in vele steden. Z'n zoons Piet, Koos, Jacob en Albert maakten er iets groots van. Vlak voor de oude zaak stond de befaamde Pomp van het Breed. De uitdrukking: loop naar de pomp van het Breed bleef lang een begrip.

Van Heilsleger tot Huis van Gemak

Met zijn witte bakkebaarden en hoge stem zien we vervolgens in zijn zadelmakerij Izaak Korver druk aan het werk. Aan een rek buiten hingen dan paardehoofdstellen, tuigen, hamen, leidsels, zweepen enz. enz. Ingevoegd was hier ook het kleine sigarenwinkeltje van de musicus D. Koning, directeur van Apollo. In het volgende pand, dat er als een pakhuis uitzag, hoorde men zingen, rhythmisch begeleid door een tambourijn: een bijeenkomst van het Leger des Heils.

Toen het Leger zich einde 19de eeuw in Hoorn vestigde,

had het heel wat moeilijkheden te overwinnen. Er werden rellen geschopt en zelfs gevochten. Waarom? Juist, waarom? Het zal geweest zijn omdat het weer wat nieuws was en onze burgers hielden zich nogal krampachtig vast aan het bestaande. Daar mocht men niet aankomen. Onbegrip en onduidelijkheid natuurlijk. Later trok het Leger toch wel belangstelling en deed veel charitatief werk. Naast het Leger was bakkerij Kool, vervolgens het oude pakhuis van Jb. Blokker, dat door de zoons van Blokker als een jubileumgeschenk aan de gemeente Hoorn werd aangeboden, later geschonken aan de vereniging Oud-Hoorn. Met medewerking van de gebr. Blokker werd het pand prachtig gerestaureerd en is nu in gebruik bij het tekengenootschap Debutade, ook voor de jeugdcursussen. Weer volgde een zadelmakerij: Van Bierlaagh, daarna kwam het woonhuis van David Trompetter, eigenaar van de huidenzouterij op de Dubbele Buurt. Trompetter was een zeer sympathiek mens, door een ieder gewaardeerd. Hij was ook artistiek en speelde heel goed viool. Maar ook hij ontkwam niet aan de Jodenvervolging en is in een kamp om het leven gebracht. Zijn zoon en dochter overleefden gelukkig de Holocaust. Hiernaast de woning van de 1ste luitenant v. d. Drift.

Vervolgens kwamen de stallen van hotel-café Het Onvolmaakte Schip, een druk-bezocht huis, want ieder die van de Westerdijk kwam met paard en wagen stalde hier. Er was dan ook een stalhouderij aan verbonden. Op dit punt had men goed uitzicht op de molen van Balk aan de Lambert Melisweg en de molen van Nieuwpoort aan het Pelmolenpad, nu alles verdwenen.

We steken over naar het Scharloo, want daar staan de opslagplaatsen voor hooi, stroo, turfstrooisel en veevoerders, plus de stallen van stalhouderij P. Bakker. Het was toen nog wel een druk bestaan met rijtuigen voor trouwpartijen en begrafenissen en clubs die met de Jan Plezier tochten gingen maken. We herinneren ons koetsier Stapel nog, een zeer correcte en betrouwbare man — want er waren ook wel andere koetsiers. Op de hoek van

Burger-Logement
„HET HUIS VAN GEMAK”,
J. VLAAR,
Hoorn - Breed 1.

Stalhouderij — Uitspanning.

Wordt aan het reizend publiek bevestigd aanbevolen.

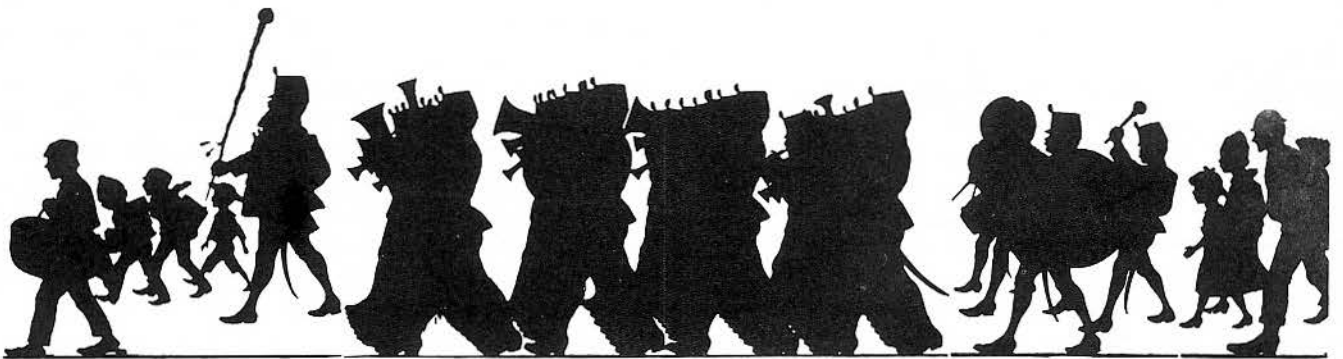
Handel in
Hooi, Stroo en Turfstrooisel.

het Scharloo was vervolgens de bekende herberg/logement van J. Vlaar genaamd „Het Huis van Gemak”, een echt boerencafé, alles even gemoedelijk en primitief. Men noemde het ook een uitspanning, dus men kon er zijn paarden stallen. Ook hieraan was een stalhouderij met paarden en rijtuigen verbonden. Nu had Jan Vlaar het op de bok van een rijtuig nogal eens koud en dat maakte tevens dorstig. Wat hij dronk wist men niet, maar dikwijls had hij het moeilijk om de rechte weg te houden ofschoon de paarden nogal goed de richting wisten. Als Jan wat dronk noemde hij het peterolie, daarom had hij de naam Jan Peterolie. Toen hij op zekere dag landbouwmachines van de Hoornsche Boot moest halen, sloeg z'n paard op hol en viel hij onder de hooiharkmachine met de vele punten en werd dodelijk verwond. De zadelmakerij van J. Reek volgde en daarnaast begon de heer J. Peereboom een schoenmakerij. Vervolgens kwam de broodbakkerij van Fok, later Van Berkum; daarnaast woonde directeur N. H. Bruins van de Rijksnormaalschool en vervolgens het zuivelinstituut. Aan de overkant van de Dubbele Buurt was het tabak- en koffiebedrijf van Verweij, later Offringa en Hart v/h Messchaert, waarin ook opgenomen de voormalige showroom van kachels, haarden en tuinmeubelen, kinderwagens ect. van Jb. Blokker alsmede de zaak van zeilmaker Leendert Bakker, waar tevens alle

soorten touw, riemen en ander leerwerk werden verkocht. We kwamen dan aan het Hoornsche Veerhuis van W. de Hart, plaats van samenkomst en bezorgadres voor de vrachtlieden. Hier kon men de te vervoeren pakjes en goederen bezorgen, ze werden aldaar gesorteerd voor de juiste vrachtdienst. Cor Zwaan volgde dan met zijn paardenslagerij, later schoenmakerij van Peereboom, nu aangetrokken bij hotel-restaurant De Posthoorn — eerst Soutendijk, daarna Adam Kaldenbach. Dan volgde de fietswinkel plus werkplaats van Egbertus Kroon, zoon van H. Kroon Dz uit de Kroot, een grote zware man en de echt eeuwige vrijgezel.

Op de hoek Breed-Kleine Noord was dan de overbekende tabak- en sigarenzaak de Kroot, gedreven door de alom bekende H. Kroon Dz, kapitein bij de schutterij. Had als hobby geschiedenis, vooral de historie van Hoorn. Schreef in 1898 bij de kroningsfeesten een openluchtspel over Jan Pietersz Coen. Medewerkers hebben mij medegedeeld dat er in het spel heftig gevochten werd en het bij de repetities zelfs tot echte herrie kwam. Als regisseur en spelers vonden dat er in het stuk iets niet geheel klopte, ging men naar Kroon. Die trok dan een tabakszak van de grauwpapieren bos, die aan een touwtje boven de toonbank hing en schreef met spoed een nieuwe strofe. De winkel was voor die tijd zeer mooi ingericht met prachtige witblauwe tabakspotten met koperen deksels — het zag er zeer artistiek uit.

Tenslotte nog wat over de bodediensten met hun vrachtwagens, die over heel West-Friesland uitreden, soms in dagelijkse dienst dan wel drie of tweemaal per week. Het waren allemaal particuliere instellingen. Ieder had zijn eigen dienst, sommigen wagens met twee paarden, de meeste met één maar ook wel met een ezel en een flink aantal met hondenkarren, ruim 100 in totaal. Vooral op zaterdag ontstond er een grote drukte, want dan kwamen de winkeliers met handwagens de goederen brengen, die de vrachtrijders besteld hadden. Op de motorfiets ontmoeten we nog de veearts F. de Leur, een grote, zware man, een persoonlijkheid. Hij beoefende niet alleen in de wijde omtrek de veeartsenijkunde maar had ook tot taak bij de slaggers het slachtvee en daarna het geslachte vlees te keuren en van een stempel te voorzien. Als men nu rekest dat er 41 slaggers waren en de meeste slaggers zelf slachtten in slachtplaatsen achter of naast de slagerij of in de nabijheid, dan kan men begrijpen dat De Leur een omvangrijke taak had. *(Wordt vervolgd)*

Verantwoording illustraties van dit verschijningsnummer:

De ansichtkaarten op de pagina's 72, 73 en 74 werden welwillend afgestaan door de heer W. F. H. Robat Sr., de foto op pagina 85 door de auteur John. M. Ridderikhoff.

De hedendaagse fotografie werd verzorgd door eindredacteur J. L. N. Dijkstra en de historische afbeeldingen zijn afkomstig uit de collectie van K. Korpershoek Jr.